

**JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
OFISI YA WAZIRI MKUU
KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU**

**MPANGO KAZI WA TAIFA WA HAKI
NA USTAWI KWA WATU WENYE
UALBINO (MTHUWWU)
2024/2025 – 2028/2029**

NOVEMBA 2024

MPANGO KAZI WA TAIFA WA HAKI NA USTAWI WA WATU WENYE UALBINO.

Chapisho hili ni Hakimiliki © ya Ofisi ya Waziri Mkuu - Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu, Tanzania. Maudhui yaliyomo yanaweza kuzalishwa au kutumika ili kukidhi mahitaji ya Jamii kwa ruhusa ya OWM - KVAU.

YALIYOMO

HAKIMILIKI	i
YALIYOMO	ii
VIFUPISHO VYA MANENO	iii-iv
DIBAJI	v
SHUKRANI	vi
MUHTASARI	vii
TAFSIRI YA MANENO	viii
1.0 UTANGULIZI	01
2.0 UCHAMBUZI WA HALI HALISI	04
3.0 DIRA, DHIMA, LENGU NA MIKAKATI	10
4.0 UFUATILIAJI NA TATHMINI	12
5.0 GHARAMA ZA UTEKELEZAJI WA MTHUWWU	14
5.1 JEDWALI: UTEKELEZAJI WA NGUZO KUU NNE ZA MPANGO	15
KIAMBATISHO 1: NADHARIA YA MABADILIKO	51
1: MPANGO KAZI WA TAIFA (NADHARIA YA MABADILIKO)	51
KIAMBATISHO 2: MFUMO WA UFUATILIAJI NA TATHMINI	52

VIFUPISHO VYA MANENO

ACHPR	African commission on Human and People's Right
AG	Attorney General
ATE	Association of Tanzania Employers
AUPOA	African Union Plan of Action (2021-2023).
AZAKI	Asasi za Kiraia.
BBTYIA	Building a Better Tomorrow Youth Initiative Agribusiness.
BMC	Bugando Medical Centre Hospitali ya Kanda ya Bugando.
CAT	Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.
CBO	Community Based Organization Asasi za Kijamii.
COSTECH	Tanzania Commission for Science and Technology
DPP	Director of Public Prosecution
FBO	Faith Based Organization
IAAD	International Albinism Awareness Day
IOM	International Organization for Migration
KCBRP	Karagwe Community Based Rehabilitation Programmes.
KCMC	Kilimanjaro Christian Medical Centre.
LHRC	Legal Human Right Centre
MNH	Muhimbili National Hospital
MSD	Medical store Department
MTHUWWU	Mpango Kazi wa Taifa wa Haki na Ustawi kwa Watu enye Ualbino (2024/2025 - 2028/2029).
NBS	National Bureau of Statistics
NGO	Non Governmental Organization
NIMR	National Institute for Medical Research
OHCHR	Office of the United Nations high Commissioner for Human Rights
ORCI	Ocean Road Cancer Institute.
OR-MUUB	Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora
OR-TAMISEMI	Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa
OSHA	Wakala wa Usalama na Afya Mahali pa Kazi
OWM -KVAU	Ofisi ya Waziri Mkuu- Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu
PT	Polisi Tanzania

RAP	Regional Action Plan (2017-2021)
RDTC	Regional Dermatology Training Center.
SV	Standing Voice.
TAS	Tanzania Albinism Society.
TASAF	Tanzaia Social Action Fund.
TBS	Tanzania Bureau of Standards.
UNCRC	United Nation Convention for the Rights of a Child.
UNCRPD	United Nation Convention on the Rights for Persons with Disability.
UNICEF	United Nation International Children's Emergency Fund
UTSS	Under the Same Sun.
VETA	Vocational Education and Tranning Authority
WMJJWM	Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum.
WwU	Watu wenye Ualbino.
WyA	Wizara ya Afya.
WyF	Wizara ya Fedha;
WyEST	Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia
WyKS	Wizara ya Katiba na Sheria

DIBAJI

Mpango Kazi wa Taifa wa Haki na Ustawi kwa Watu wenye Ualbino (MTHUWWU) 2024/2025 - 2028/2029, umeandaliwa kwa kuunganisha mahitaji ya mwitikio wa Bara la Afrika dhidi ya ukatili unaofanywa kwa Watu wenye Ualbino (WwU). Taarifa kuhusu ukatili dhidi ya WwU nchini Tanzania zilianza kutolewa katika vyombo vya habari mwaka 2006 na mara moja Serikali ilianza kuchukua hatua madhubuti na za kimkakati kuhakikisha ulinzi, usalama na uwezeshaji WwU kwa kutambua kuwa ni kundi lililo katika mazingira hatarishi. Hatua hizi zimewezeshwa kupungua kwa vitendo vya kikatili, ubaguzi, unyanyapaa na madhila yanayochochewa na imani potofu katika jamii na hivyo kuboresha hali ya maisha kwa WwU. Harakati hizo zimewezeshwa kupitia uwekaji wa mazingira wezeshi kisera na kisheria kwa kutungwa kwa Sheria ya Watu wenye Ulemavu, Sura ya 183; Mahakama na Utumiaji wa Sheria (Judicature and Application of Laws Practice and Procedure in Cases Involving Vulnerable Groups - GN Na.110/2019); Sheria ya Mtoto Sura ya 13 pamoja na kuridhiwa kwa Mkataba wa Umoja wa Mataifa wa Haki za WwU wa Mwaka 2006. Serikali pia imewezeshwa ujumuishwaji wa WwU katika mikakati, mipango na programu za uwezeshaji kiuchumi na huduma za jamii ikiwemo afya, elimu na maji. Vilevile, jitihada kubwa imefanyika kuongeza uelewa kwa jamii na WwU kuhusu hali zao, namna ya kujikinga na saratani ya ngozi na ulinzi na usalama wao.

Pamoja na jitihada hizi, WwU wamekuwa wakikabiliwa na changamoto za kuchelewa kutambua na kuchunguza saratani ya ngozi na uoni hafifu hivyo kusababisha WwU walio wengi kushindwa kuendelea kupata elimu, ajira na kufifisha matarajio yao ya kitaaluma na maendeleo ya kiuchumi, kijamii na kisiasa.

Hivyo, MTHUWWU unaainisha hatua zinazohitajika katika kuzuia, kukabiliana na kutokomeza ukatili. Aidha, Mpango huu unatambua kuwa kuwekeza katika mipango ya kuzuia ukatili kuna matokeo chanya katika maendeleo jumuishi na hivyo, kuimarisha juhudi mbalimbali za uwekezaji unaofanywa na Serikali, Washirika wa Maendeleo na Wadau katika maisha ya WwU hapa nchini.

Ninatoa wito kwa wadau wote, ikiwa ni pamoja OR-TAMISEMI, WwU na familia zao na Washirika wa Maendeleo, kutoa ushirikiano unaohitajika kupitia MTHUWWU 2024/25 - 2028/29 ili kutekeleza kikamilifu juhudi za kutokomeza aina zote za ubaguzi, unyanyasaji na ukatili dhidi ya WwU.

Mh. Ridhiwani J. Kikwete (Mb)

**WAZIRI WA NCHI, OFISI YA WAZIRI MKUU,
KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU**

SHUKRANI

Hatua za kuandaa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki na Ustawi kwa Watu wenye Ualbino (MTHUWWU) 2024/2025 - 2028/2029 ni juhudi za Serikali pamoja na Wadau mbalimbali wanaoshughulikia masuala ya WwU nchini. Ofisi ya Waziri Mkuu - Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu (OWM-KVAU) inatambua mchango maalumu kutoka kwa Kamati ya Uratibu iliyojumuishia wadau wa mbalimbali wa ndani na nje ya nchi wakiwemo; Standing Voice, Karagwe Community Based Rehabilitation Programmes na Chama cha Watu wenye Ualbino Tanzania (TAS), kwa kazi kubwa ya kuwezesha na kutoa utaalamu kufanikisha uandaaji wa Mpango Kazi huu.

Kufuatia mchakato wa mashauriano na WwU na wadau wengine uliofanyika nchi nzima, Serikali ya Tanzania imekuja na Mpango Kazi wa kwanza mahususi kwa WwU. Hii inaakisi kuwa Serikali ina dhamira ya dhati na inachukua jitihada mbalimbali kuhakikisha maendeleo jumuishi na ustawi kwa WwU.

Ninapenda pia kutoa shukrani za dhati kwa kutambua juhudi zilizofanywa na Wizara zilizoshiriki kikamilifu katika kuandaa MTHUWWU ikiwa ni pamoja na Ofisi ya Rais - Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa; Wizara ya Katiba na Sheria; Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia; Wizara ya Afya na Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalumu.

Ninategemea ushirikiano huu utaendelea katika utekelezaji wa MTHUWWU (2024/2025 - 2028/2029) kupitia nguzo kuu nne za kimkakati za Ulinzi, Kinga, Usawa na kutobaguliwa na Uwajibikaji.

Mary N. Maganga
KATIBU MKUU
OFISI YA WAZIRI MKUU
KAZI, VIJANA, AJIRA NA WENYE ULEMAVU

MUHTASARI

Kuandaliwa kwa Mpango Kazi wa Kikanda (RAP) kuhusu Ualbino Barani Afrika (2017-2021) na Mpango wa Utekelezaji wa Umoja wa Afrika (AUPoA) wa kutokomeza mashambulizi na ukiukwaji mwingine wa haki za binadamu unaowalenga WwU Barani Afrika (2021-2031) ndiyo msukumo wa Tanzania kuandaa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki na Ustawi kwa Watu wenye Ualbino (MTHUWWU). MTHUWWU ni sehemu ya utekelezaji wa Ajenda ya Maendeleo Endelevu (2030); Dira ya Maendeleo ya Taifa (2025); Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2021/22-2025/26); Mkataba wa Umoja wa Mataifa wa Haki za Watu wenye Ulemavu (UNCRPD) 2006; Mkataba wa Umoja wa Mataifa wa Haki za Mtoto wa 1989 (UNCRC); Mkataba wa Afrika wa Haki za Binadamu na Watu wa 1981 (ACHPR).

MTHUWWU umechambua changamoto za WwU na mikakati ya kukabiliana na changamoto hizo imebainishwa na hivyo utawezesha kutekelezwa kwa afua za kushughulikia changamoto za WwU, zikiwemo ukosefu wa vifaa, huduma muhimu, vitendo vya ubaguzi, ukatili na unyanyasaji. MTHUWWU unategemewa kuleta mabadiliko ya kimkakati ya jinsi ya kushughulikia tatizo la ubaguzi, unyanyasaji na ukatili dhidi ya WwU. MTHUWWU 2024/25 - 2028/2029, utatekelezwa kupitia nguzo kuu nne za kimkakati ambazo ni: Ulinzi, Kinga, Usawa na kutobaguliwa, na Uwajibikaji.

Katika eneo la Ulinzi, mpango umeorodhesha mikakati ya kuimarisha mifumo ya ulinzi na usalama wa WwU katika ngazi ya Kijiji/Mtaa, Kata, Wilaya, Mkoa na Taifa itakayowezesha kulinda haki za WwU ikiwa ni pamoja na kuimarisha upatikanaji wa huduma za afya na vifaa saidizi. Aidha, katika eneo la Kinga, mikakati ya kuimarisha mifumo itakayowezesha kupatikana kwa takwimu muhimu za WwU, kukuza uelewa wa jamii katika kutokomeza ubaguzi, unyanyapaa, ukatili na imani potofu zinazohusiana na WwU; na kuzuia biashara ya usafirishaji haramu wa binadamu. Mpango pia umeweka Mikakati ya Usawa na Kutobaguliwa kwa kuboresha uwezo wa WwU kiuchumi, kuimarisha upatikanaji wa huduma ya Msaada wa Kisheria katika kukabiliana na unyanyapaa. Katika kukuza Uwajibikaji, mikakati iliyowekwa ni pamoja na kuimarisha ulinzi kwa mashahidi wa kesi za jinai, kuimarishwa kwa mapitio huru ya upatikanaji wa elimu kwa WwU, huduma za kijamii na fedha, huduma za usaidizi kwa waathirika, ushiriki wa kisiasa, kuimarisha ushirikiano na wadau wa ndani na nje pamoja na kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa MTHUWWU.

Pamoja na maeneo hayo muhimu ya utekelezaji, Mpango pia umeainisha afua zitakazotekelezwa, viashiria vitakavyotumika kupima utekelezaji, wadau wanaohusika na utekelezaji, muda wa utekelezaji na bajeti kwa kila shughuli iliyopangwa. Ili kufikia malengo ya Mpango huu, ushirikiano unahitajika baina ya wadau kutoka Wizara za Kisekta, Taasisi za Serikali, Mashirika yasiyo ya Kiserikali, Jamii na WwU.

TAFSIRI YA MANENO

Ualbino: ni hali ya kijenetiki isiyoambukiza na inayorithiwa ambayo inasababisha ukosefu wa rangi ya asili katika nywele, ngozi na macho.

Ubaguzi: ni kutofautishwa, kutengwa au kizuizi chochote kwa misingi ya usawa ambayo ina madhumuni au athari ya kudhoofisha au kubatilisha utambuzi, kufurahia au kujumuika kwa misingi sawa ya haki za binadamu na uhuru wa kimsingi kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, kiraia kama ilivyofafanuliwa katika Sheria ya Watu Wenye Ulemavu, Sura ya 183.

Ujumuishwaji: ni hali ambapo watu au jamii inathamini na kuheshimu utofauti kama sehemu ya maisha, kwa lengo la kupunguza vizuizi ili kuwakubali watu wote kushiriki na kuchangia katika jamii hiyo.

Elimu-Jumuishi: ni utoaji wa fursa sawa za elimu kwa kuzingatia mahitaji ya Watu wenye Ualbino kulingana na hali zao.

Shule Jumuishi: sehemu maalum ambapo panawezesha utoaji wa fursa sawa za elimu kwa kuzingatia mahitaji ya Watu wenye Ualbino kulingana na hali zao.

Mazingira wezeshi Mahali pa Kazi: hatua zinazofaa za kubuni na kurekebisha maeneo ya kazi na majengo kwa njia ambayo yanafikiwa na Watu wenye Ulemavu (kama inavyofafanuliwa katika Sheria ya Watu wenye Ulemavu, Sura 183).

Mtu mwenye Ualbino: ni mtu mwenye hali ya kijenetiki isiyoambukiza na inayorithiwa. Hali hii ni matokeo ya ukosefu wa rangi asili katika nywele, ngozi na macho.

Mtu mwenye Ulemavu: mtu mwenye hali ya kimaumbile ya viungo, ufahamu au akili ambayo mazingira yakiwa na vikwazo vya kimitizamo, kimazingira na kitaasisi yanapunguza ufanisi na ushiriki wake katika maisha ya kila siku.

Marekebisho stahiki: marekebisho muhimu ya mazingira yanayozingatia mahitaji ya msingi yanayojali haki na ustawi kwa Mtu mwenye Ualbino.

Ukatili: mwenendo wa mtu dhidi ya mtu mwingine unaosababisha madhara ya kimwili au kisaikolojia.

Vitendo hatarishi: ni mwenendo unaotishia haki, ustawi na usalama wa Mtu mwenye Ualbino.

Hatua Mahsus: kitendo au sera inayotoa kipaumbele kwa watu au vikundi vinavyotambulika kuwa katika mazingira hatarishi kwa mtu/watu walio katika mazingira ya kukosa fursa sawa.

1.0 UTANGULIZI

Tanzania ni Nchi inayozingatia usawa, haki na ustawi kwa Watu wenye Ulemavu, kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977. Katiba inatambua haki za msingi za binadamu ikiwa ni pamoja na utawala wa sheria, usawa mbele ya sheria na kukataza ubaguzi kwa misingi ya jinsia, rangi na hali ya kijamii.

Kwa kutambua hilo, Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania iliwezesha kusajiliwa kwa Chama cha Watu wenye Ualbino Tanzania (TAS) mnamo tarehe 9 Aprili, 1980, kikiwa na lengo la kuelimisha jamii kuhusu uelewa juu ya ualbino, haki zao, mahitaji yao na kuondoa imani potofu dhidi ya Watu wenye Ualbino (WwU).

1.1 Hatua za Serikali kwenye masuala ya WwU

Serikali ya Tanzania imechukua hatua za kuimarisha usawa, haki na ustawi kwa WwU ambazo zimeleta mafanikio na nyingine zinahitaji kuendelea kufanyiwa kazi kama ifuatavyo: -

- a) Utungwaji na Utekelezaji wa Sera na Sheria mbalimbali;
- b) Uanzishwaji wa Dawati la Jinsia na Watoto ndani ya Jeshi la Polisi pamoja na kutoa mafunzo kwa askari juu ya masuala ya unyanyasaji wa watoto na ukatili wa kijinsia;
- c) Uimarishwaji wa huduma za bweni kwa ajili ya watoto wenye Ualbino;
- d) Uimarishwaji na utekelezaji wa programu za ujumuishwaji na kutengamanisha Watoto wenye Ualbino na familia zao na wanajamii;
- e) Kufanya marekebisho ya kisheria na muundo wa kitaasisi ndani ya Mahakama ili kulinda usawa, haki na ustawi kwa Watu wenye Ualbino;
- f) Kuanzishwa Mkakati wa Elimu Jumuishi (2022 - 2026) kwa watoto wote kupata fursa sawa ya elimu bora katika mazingira jumuishi;¹
- g) Kuimarishwa upatikanaji wa mafuta ya kujikinga na jua ikiwemo kujumuishwa kwenye orodha ya dawa, vifaa tiba na vitendanishi vinavyoagizwa na Mamlaka za Serikali za Mitaa kutoka Bohari Kuu ya Dawa (MSD);
- h) Kutungwa Sheria ya Fedha za Serikali za Mitaa, Sura 290 ili kuwawezesha kiuchumi Watu wenye Ulemavu kwa kupewa mikopo yenye masharti nafuu kupitia asilimia 10 za fedha za ndani za Mamlaka za Serikali za Mitaa.
- i) Kuundwa kwa kamati za Watu wenye Ulemavu kuanzia ngazi ya Mkoa hadi Vijiji/Mitaa;
- j) Kuanzishwa Kitengo cha Watu wenye Ulemavu ndani ya Ofisi ya Waziri Mkuu kinachosimamia masuala ya Watu wenye Ulemavu katika ngazi ya Wizara mwaka 2016;
- k) Kuimarisha usimamizi wa kesi kwa Watoto wenye Ualbino wanaoishi katika shule maalum za Watoto wenye Ulemavu; hii inajumuisha ushirikiano na RDTDC kuzuia, kutambua na kutibu saratani ya ngozi;²

¹Jamhuri ya Muungano wa Tanzania - Wizara ya Elimu na Mafunzo ya Ufundi (2009) 'Mkakati wa Kitaifa wa Elimu Jumuishi 2022-2026'.

²UNICEF (2015) 'Ripoti ya Mwaka 2015: Tanzania, Jamhuri ya Muungano wa'.

- l) Kuimarishwa mifumo ya ulinzi kwa WwU kwa kuandaa taarifa ya Utekelezaji wa Haki za Binadamu ya Umoja wa Mataifa;
- m) Kuongezeka kwa rasilimali watu na msaada wa vifaa saidizi ili kuwezesha maendeleo ya Mpango wa Kuzuia Saratani ya Ngozi.
- n) Serikali kuweka bayana takwimu za WwU nchini kwenye sensa ya mwaka 2022 (74,273 wakiwemo wanaume 42,686 na wanawake 31,587) ambazo zitawezesha michakato ya haki, ulinzi, usalama na ustawi wao.
- o) Kuanzishwa kwa Baraza la Ushauri la Taifa la Watu wenye Ulemavu mwaka 2014.

Hatua na Mipango iliyotajwa hapo juu, imekuwa ikitekelezwa na Serikali kwa ushirikiano na Washirika wa Maendeleo, Mashirika yasiyo ya Kiserikali, Asasi za Kiraia na Asasi za kidini, kupitia programu na mipango mbalimbali ikiwa ni pamoja na shughuli za uhamasishaji kwa umma, kama vile kuadhimisha Siku ya Kimataifa ya Kuongeza Uelewa kuhusu WwU na Siku ya Kimataifa ya Watu wenye Ulemavu.

1.2 Chimbuko la kuwa na mpango huu

Pamoja na mikakati iliyotajwa hapo juu, bado WwU wanakabiliwa na changamoto katika nyanja za kiuchumi, kijamii na kisiasa nchini, hususani:

- a) Afua zilizopo zimejielekeza zaidi katika kuimarisha ulinzi na usalama kwa WwU pasipo kujikita katika suala zima la uwezesaji wa jumla wa WwU unaohitaji hatua za kushughulikia changamoto za huduma za kijamii ikiwemo elimu na afya pamoja na fursa finyu za kiuchumi zinazowakabili WwU;
- b) Utoaji duni wa huduma kwa wahanga wa ukatili pamoja na dhana potofu juu ya matumizi ya huduma za afya;
- c) Uelewa mdogo na maarifa juu ya haki za kijamii, kiuchumi na kisheria miongoni mwa WwU; na
- d) Kuwepo kwa utamaduni wa ukimya unaohusishwa na unyanyapaa, hofu na kutengwa na jamii, hali ambayo inakatisha tamaa jamii kuripoti ukatili.

Kwa muktadha huo, Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania imeandaa MTHUWWU ili kujenga mfumo jumuishi wa kulinda na kukuza haki na ustawi kwa WwU na kushughulikia vipengele vyote kwa kupendekeza masuluhisho ya kukabiliana na changamoto zinazowakabili WwU nchini. Mpango Kazi huu utawezesha kuboresha mazingira ya ushirikiano kati ya wadau ndani ya Serikali, Bunge, Mahakama na watendaji wasio wa Serikali katika kushughulikia masuala ya WwU nchini. MTHUWWU unakusudia kuweka mikakati ya kutokomeza ubaguzi, unyanyasaji na ukatili unaofanywa dhidi ya WwU; mikakati ya uwezesaji wa kiuchumi, uimarishaji wa upatikanaji wa Vituo vya Afya na elimu jumuishi, uhamasishaji kuhusu ualbino katika jamii na uimarishaji wa ulinzi wa kisheria kwa WwU. MTHUWWU utatekelezwa kwa muda wa miaka mitano (2024/25 - 2028/29).

1.3 Mfumo wa kisheria wa ulinzi wa watu wenye ualbino nchini Tanzania

Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania imeridhia Mikataba kadhaa ya Kimataifa ikiwemo; Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Kiuchumi, Kijamii na Kiutamaduni (1976); Mkataba wa Haki za Watu wenye Ulemavu 2006), Mkataba wa Afrika wa Haki za Binadamu na Watu (1981), Mkataba wa Kimataifa wa Kutokomeza Aina zote za Ubaguzi wa Rangi (1972), Mkataba wa Kimataifa wa Haki za Mtoto (1989) na Mkataba wa Kutokomeza Aina zote za Ubaguzi dhidi ya Wanawake (1985)³yote ikilenga katika ulinzi wa Watu wenye Ualbino hapa nchini.

Mfumo wa Kisheria wa Taifa unapata mamlaka yake kutoka kwenye Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (1977) Kifungu cha 12(1)-(2) na 13(1), inayotoa haki na wajibu wa msingi bila ubaguzi wowote; Sera ya Taifa ya Maendeleo na Huduma kwa Watu wenye Ulemavu (2004) Kipengele cha 3.19, Sheria ya Mtoto Sura ya 13 ambayo inalinda haki za Watoto wote nchini bila ubaguzi wowote;⁴na Sheria ya Watu wenye Ulemavu Sura ya 183.

Sheria za Kitaifa hulinda WwU dhidi ya vitendo vya unyanyasaji, ubaguzi na ukatili. Kwa mfano, Kanuni za Adhabu (Sura ya 16) inakataza mauaji, utesaji, na madhara ya mwili; ⁵Sheria ya Kuzuia Usafirishaji Haramu wa Binadamu Sura ya 432 inakataza uuzaji wa sehemu yoyote ya mwili na usafirishaji wa binadamu kwa madhumuni ya kuuza au kubadilishana;⁶na Sheria ya Uchawi Sura ya 18 hutoa ulinzi fulani, ingawa inahitaji marekebisho makubwa ili kushughulikia ipasavyo changamoto za sasa, licha ya marekebisho yake mwaka wa 2002. ⁷Sheria ya Tiba Asili na Tiba Mbadala Sura Na. 244 inatofautisha kati ya waganga wa kienyeji na waganga wa tiba mbadala ambao wamefunzwa vyema na wanatoa huduma zao kwa uwazi, maadili na utaratibu,⁸licha ya changamoto za usimamizi na utekelezaji wake.

³Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa - Baraza la Haki za Binadamu (2017) 'Ripoti ya Mtaalam Huru juu ya kufurahia haki za binadamu kwenye PWA juu ya dhamira yake kwa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania', A/HRC/37/57, ukurasa wa 10.

⁴Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2009) 'Sheria ya Mtoto, 2009'.

⁵Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (1945) 'Kanuni ya Adhabu, 1945 (Sura ya 16)'.

⁶Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2008) 'The Anti-Trafficking in Persons Act'.

⁷Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2002) 'Sheria ya Uchawi.'

⁸Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2002) 'Sheria ya Tiba Asilia na Tiba Mbadala'

2.0 UCHAMBUZI WA HALI HALISI

Kwa mujibu wa Sensa ya Watu na Makazi ya Mwaka 2022, idadi ya Watu wenye Ualbino nchini Tanzania ni 74,273 kati yao wanaume ni 42,686 na wanawake 31,587. Kwa upande wa Tanzania Bara idadi ya WwU ni 71,631⁹. Kati ya hao, 41,203 ni wanaume, sawa asilimia 57.5 na 34,428 ni wanawake, sawa na asilimia 42.5. Inakadiriwa kuwa asilimia 55.2 ya WwU wanaishi katika maeneo ya vijijini.

2.1 Hatua zilizochukuliwa na Serikali

Kabla ya uchambuzi wa hali ya WwU nchini, ni muhimu kutambua hatua ambazo zimechukuliwa na Serikali katika kuhamasisha na kulinda haki za WwU. Hatua hizo ni pamoja na:-

- a) Kufanyika maboresho ya mifumo ya kisheria ili kuimarisha ulinzi na usalama wa mtoto na kufuata Sheria ya Mtoto Sura Na. 13. Kanuni za Ulinzi wa Mtoto za mwaka 2014 na Mfumo Jumuishi wa Taifa wa Usimamizi wa Mashauri ya Mtoto katika kuwahudumia watoto wanaohitaji ulinzi na usalama;
- b) Kuanzisha Mfumo Jumuishi wa Taifa wa Usimamizi wa Mashauri ya Watoto waishio katika Mazingira Hatarishi nchini. Hadi mwezi Aprili 2024, jumla ya watoto 708,957 wakiwemo wavulana 340,661 na wasichana 368,296 wanaoishi katika mazingira hatarishi wametambuliwa katika Halmashauri zote nchini na kupatiwa huduma kulingana na mahitaji yao;
- c) Kuanzisha kamati za ulinzi kwa wanawake na watoto kupitia Mpango Kazi wa Taifa wa Kutokomeza Ukatili dhidi ya Wanawake na Watoto (MTAKUWWA). Halmashauri zote 184 zimepewa jukumu la kutoa elimu, kulinda na kutoa taarifa kuhusiana na ukatili;
- d) Kuanzisha Kikosi Kazi cha Taifa cha kuzuia ukatili wa watoto mtandaoni pamoja na kuzindua kampeni ya kitaifa ya ulinzi na usalama wa mtoto mtandaoni iliyofanyika tarehe 10 Aprili, 2024 Jijini Dodoma. Lengo la kampeni hii ni kuelimisha watoto, wazazi, walezi, walimu, viongozi wa dini pamoja na viongozi wa taasisi zisizo za serikali na jamii kwa ujumla, kuhusu kuwalinda watoto dhidi ya vitendo vya ukatili mtandaoni sambamba na ukatili mwingine wowote;
- e) Kuanzisha dawati la ulinzi na usalama wa mtoto ndani na nje ya shule. Jumla ya madawati 617 katika shule za sekondari na msingi katika mikoa 10 Tanzania Bara yameanzishwa hadi Disemba 2023. Madawati haya yameundwa sambamba na mabaraza ya watoto 377 katika shule za msingi na sekondari;
- f) Kuendelea kutoa leseni za uanzishaji na uendeshaji wa makao ya watoto waishio katika mazingira hatarishi nchini, wakiwemo watoto wenye ualbino, ambapo hadi kufikia Aprili 2024, jumla ya makao 368 yameanzishwa na kupewa leseni;

⁹Jamhuri ya Muungano wa Tanzania (2022) 'Sensa ya Watu na Makazi ya 2022: Mgawanyo wa Watu kwa Maeneo ya Utawala'.

- g) Kuanzisha laini maalum za simu za bure kwa ajili ya kutoa taarifa za kuomba msaada, zikiwemo namba 116, 0766400168, 0262160250, 0734986503, 0769608130 na namba ya 'whatsapp', 0774112233. Kuanzia Julai 2023 hadi Aprili 2024 jumla ya simu 240,657 kuhusu vitendo vya ukatili kwa watoto zilipokelewa na kupatiwa huduma;
- h) Kutoa elimu chanya ya malezi kwa wazazi, walezi na vikundi vya malezi kupitia vyombo vya habari vya kitaifa, ikiwemo redio jamii, mikutano ya hadhara na kwenye nyumba za ibada. Lengo ni kuwawezesha wazazi, walezi na jamii kuzuia vitendo vya kikatili katika familia na jamii kwa ujumla;
- i) Katika kuzuia na kupambana na saratani ya ngozi, Serikali inawezesha uzalishaji wa mafuta kinga kupitia hospitali ya KCMC, sanjari na kuondoa kodi kwa mafuta kinga yanayoingizwa nchini;
- j) Kuorodheshwa mafuta kinga kama dawa muhimu;
- k) Kutenga bajeti kwa ajili ya ununuzi wa mafuta kinga kupitia Bohari Kuu ya Dawa ya Taifa (MSD);
- l) Kuanzisha kliniki za ngozi kwenye baadhi ya hospitali za rufaa za mikoa na kutoa huduma za kubaini, uchunguzi na tiba kupitia kliniki tembezi nchini;
- m) Kuanzishwa kwa Baraza la Taifa la Ushauri kwa Watu wenye Ulemavu; na
- n) Kujumuishwa kwa ajenda ya kutokomeza ukatili dhidi ya WwU kwenye Kamati za Ulinzi na Usalama kuanzia ngazi ya Mitaa hadi Taifa.
- o) Kuridhia Azimio la Mkutano wa 44 wa Nchi za Jumuiya ya Maendeleo ya Kusini mwa Afrika uliofanyika Harare, Zimbabwe, tarehe 17 Agosti, 2024.

Hivyo, Mpango huu umelenga kujenga uelewa juu ya msingi uliowekwa na juhudi mbalimbali zilizofanyika ili kuleta maboresho muhimu katika utimilifu wa haki za binadamu na ustawi kwa WwU Tanzania.

2.2 Usalama

Kumekuwepo na kupungua kwa kiwango cha matukio ya ukatili dhidi ya WwU ikilinganishwa na hali ilivyokuwa kabla ya mwaka 2006 ikiwa ni matokeo ya hatua zilizochukuliwa na wadau kuanzia mwaka 2006. Juhudi za pamoja zilizojumuisha Serikali, Mashirika ya kiraia, Mashirika ya kidini, Vyombo vya habari na Jumuiya ya Kimataifa zimechangia kuleta mafanikio katika kampeni za kutokomeza vitendo vya ukatili dhidi ya Watu wenye Ualbino. Aidha, juhudi za kimataifa katika kuhakikisha usalama wa WwU zimeimarika. Jitihada hizo ni pamoja na:-

- a) Majadiliano ya kina kuhusu mauaji ya WwU, ambayo yalifanyika wakati wa Mapitio ya Taarifa ya Utekelezaji wa Haki za Binadamu ya Mwaka 2011;
- b) Kupitishwa kwa maazimio Na. 23/13 na 24/33 ya mwaka 2013 na Baraza la Haki za Kibinadamu la Umoja wa Mataifa.;
- c) Kupitishwa kwa Azimio Na. 69/170 la Baraza Kuu la Umoja wa Mataifa, ambalo lilitangaza tarehe 13 ya mwezi Juni ya kila mwaka kuwa Siku ya Kimataifa ya Uelewa kuhusu Ualbino (IAAD) kuanzia 2015;

- d) Kupitishwa kwa Azimio ACHPR 263 la mwaka 2013 na Tume ya Afrika ya Haki za Binadamu na Watu;
- e) Kupitishwa kwa Azimio Na. 28/6 la Baraza la Haki za Kibinadamu la Umoja wa Mataifa mnamo Machi, 2015 lililompa Mamlaka Mtaalam Huru wa kujitegemea wa haki za Binadamu kwa Watu wenye Ualbino;
- f) Kupitishwa kwa Itifaki ya Mkataba wa Afrika wa Haki za Binadamu na Watu kuhusu Haki za Watu wenye Ulemavu Barani Afrika na Umoja wa Afrika mwaka 2018.; na
- g) Kuidhinishwa kwa Mpango Kazi wa Kikanda wa Ualbino Barani Afrika na Tume ya Afrika (mwaka 2017) na Bunge la Afrika (mwaka 2018).
- h) Kuanzishwa kwa mpango kabambe wa upangaji mipango na bajeti wa huduma za ustawi wa jamii ikiwemo afua za watu wenye ulemavu wa mwaka (2021]

Pamoja na mafanikio hayo, vitendo vya ubaguzi, unyanyapaa na ukatili dhidi ya WwU vimekuwa vikijitokeza katika maeneo kadhaa nchini. Katika kudhibiti hali hii na kuimarisha hatua zilizopo za usalama kwa WwU, MTHUWWU unajumuisha hatua mbalimbali za kimkakati zinazohusisha ulinzi na usalama, utafiti na mafunzo ya usalama kwa WwU na familia zao pamoja na kuimarisha mifumo ya ulinzi katika ngazi ya Kijiji/Mtaa, Kata, Wilaya, Mkoa na Taifa kwa kujumuisha watendaji wa Sekta ya Umma na Binafsi.

2.3 Upatikanaji wa Huduma za Kijamii

2.3.1 Elimu

Utafiti wa Hali ya Kijamii na Kiuchumi kwa WwU wa mwaka 2019 uliofanywa na Serikali ulionesha kuwa katika kundi la WwU 559, asilimia 45.3 walikuwa wakihudhuria shule, asilimia 33.6 walihitimu elimu ya shule ya msingi, asilimia 6.4 walikuwa wamehudhuria shule kwa sehemu na asilimia 14.7 hawakuwahi kuhudhuria shule.

Sababu mbalimbali za kutomaliza shule zilitolewa wakati wa utafiti, ambapo asilimia 68 ya waliohojiwa walitaja mazingira yasiyo rafiki shuleni, asilimia 12.8 walitaja rasilimali fedha ndogo, asilimia 10.4 walitaja upungufu wa usalama, na asilimia 8.8 walitaja uhaba wa rasilimali zingine. Upatikanaji wa elimu kwa WwU umekuwa na vikwazo kutokana na changamoto kadhaa. Baadhi ya changamoto hizo ni pamoja na:

- a) Upungufu wa walimu waliopata mafunzo ya kutosha ili kukidhi mahitaji mahususi ya WwU na kutoa elimu jumuishi;
- b) Upungufu wa nyenzo na rasilimali kwa ajili ya utekelezaji wa elimu jumuishi na utoaji wa mahitaji mahususi ya WwU;
- c) Hofu ya uwepo wa vitendo vya unyanyapaa na ukatili dhidi ya WwU;
- d) Upungufu wa vitabu vya kiada na ziada vya maandishi yaliyokuzwa kwa Watoto wenye uoni hafifu;
- e) Upungufu wa vifaa saidizi vinavyoweza kupunguza uoni hafifu kwa Wanafunzi wenye Ualbino shuleni; na

- f) Uelewa, hamasa na mwamko mdogo miongoni mwa baadhi ya Wazazi na Walezi katika kuwaandikisha shule Watoto wenye Ualbino.

MTHUWWU unakusudia kuchangia katika utatuzi wa changamoto zilizoainishwa hapo juu kupitia afua tajwa ndani ya mpango. Mpango pia unakusudia kufanya uanzishwaji wa mapitio huru ya upatikanaji wa elimu; mafunzo ya waelimishaji; Wazazi na Walezi kuhusu elimu-jumuishi; kupambana na ubaguzi na mahitaji mahususi ya WwU; na uboreshaji wa usalama na malazi ndani ya taasisi za elimu.

2.3.2 Mafunzo ya Ufundi Stadi

Hatua mahususi zimefanyika kukuza na kuendeleza mafunzo ya ufundi stadi kwa Watu wenye Ulemavu¹⁰. Hatua hizo ni pamoja na ujenzi wa vyuo vipya vine (4) vya ufundi stadi na marekebisho kwa Watu wenye Ulemavu katika Mikoa ya Mwanza, Kigoma, Ruvuma na Songwe; ukarabati wa vyuo vitano (5) vya Mtapika – Mtwara, Yombo - Dar Es Salaam, Sabasaba – Singida, Luanzari – Tabora, Masiwani - Tanga na kufufua vyuo viwili (2) vilivyokuwa vimefungwa vya Luanzari – Tabora na Masiwani - Tanga. Kuanzishwa kwa fani mpya za kimkakati kama vile TEHAMA, Ufundi simu, Kilimo cha Bustani na Ufugaji Samaki. Vilevile, kujumuishwa kwa Vijana wenye Ulemavu katika Programu ya kukuza ujuzi nchini (SDL) ambapo hadi kufikia mwaka 2024 jumla ya Vijana wenye Ulemavu 1,255 wamenufaika kwa kupata ujuzi. Kwa ujumla kumekuwa na ongezeko la Vijana wenye Ulemavu wanaopata ujuzi kwa mwaka kutoka wastani wa Vijana wenye Ulemavu 460 hadi 1,400¹¹

2.3.3 Huduma za Afya

Hatua za makusudi zimefanyika kwa ajili ya kuwezesha upatikanaji wa huduma za afya katika ngazi ya msingi. Aidha, WwU wamefikwa na afua mbalimbali, zikiwemo huduma za afya ya mama na mtoto, elimu kuhusu afya ya uzazi kwa wanawake na vijana, pamoja na utambuzi, uchunguzi na tiba kwa saratani ya ngozi. Aidha, huduma za kliniki hutolewa katika maeneo mbalimbali nchini ili kufanya uchunguzi wa ngozi, kutoa elimu ya kujikinga na mionzi ya jua, usambazaji wa mafuta kinga bila malipo na rufaa kwa huduma za kibingwa unapohitajika.

Huduma za rufaa zimekuwa zikitolewa katika hospitali za rufaa za mikoa nane (8) ambayo ni Mara, Singida, Morogoro, Iringa, Dar es Salaam, Dodoma, Tanga na Lindi. Vilevile, huduma za kibingwa zimekuwa zikitolewa katika Taasisi ya Saratani ya Ocean Road (ORCI), Kituo cha Kikanda cha Mafunzo ya Madaktari wa Ngozi kilichopo Kilimanjaro Christian Medical Centre (KCMC), Hospitali ya Taifa Muhimbili (MNH) na Hospitali ya Kanda ya Bugando (BMC).

Pamoja na jitihada za Serikali na wadau, bado kuna changamoto mbalimbali ikiwemo upungufu wa wataalamu, vifaa tiba na gharama kubwa zinazohusiana na matibabu kwa WwU. Vilevile, malezi na uangalizi duni kwa Watoto wenye Ualbino huwaweka katika hatari ya kupata athari za mapema.

¹⁰ Tanzania Mainland Basic Demographic and Socio-Economic profile 2024

¹¹ Hotuba ya Bajeti ya Ofisi ya Waziri Mkuu 2023-2024

Kwa upande wa afya ya macho, asilimia 59.2 ya WwU waliohojiwa katika Utafiti wa Hali ya Kijamii na Kiuchumi kwa WwU mwaka 2019 waliripoti kutumia miwani ya jua kama ifuatavyo; asilimia 35.3 walikuwa wakitumia miwani ya kusomea na asilimia 29.2 walikuwa wakitumia vikuza maandishi. Kati ya Watu wenye Ualbino wote ambao waliripoti kutotumia vifaa saidizi, asilimia 44.3 walisema hawakujua jinsi ya kupata vifaa vya kuona, wakati asilimia 24.5 walisema kuwa vifaa hivyo vina gharama kubwa na havipatikani kwa urahisi. Hii inaonesha hitaji la kuongeza wigo katika kufikisha huduma za macho kwa Watu wenye uoni hafifu na elimu kwa Watu wenye Ualbino kote nchini. MTHUWWU utaratibu mipango na mikakati iliyopo ya kuimarisha huduma za saratani ya ngozi, macho na afya kwa ujumla.

2.3.4 Maji Safi ya Kunywa

Utafiti wa Hali ya Kijamii na Kiuchumi kwa WwU mwaka 2019 ulionesha kuwa asilimia 76.6 ya Kaya zinazoongozwa na Watu wenye Ualbino hupata maji ya kunywa kwenye jamii ikiwemo asilimia 16.2 hupata maji ya kunywa kutoka katika visima vilivyochimbwa na visivyolindwa. Hivyo, hulazimika kwenda kuchota maji mbali na makazi yao, jambo linalopelekea kuhatarisha usalama wao.

2.3.5 Makazi

Umbali wa maeneo ya makazi hususani vijijini sio rafiki kwa Watu wenye Ualbino. Aidha, umbali mrefu kutoka nyumba moja hadi nyingine, kutoka nyumba moja hadi kituo cha polisi na kutoka nyumba moja hadi Ofisi za Serikali ya Kijiji siyo salama. Vilevile, baadhi ya Watu wenye Ualbino huishi kwenye makazi duni ambayo huwaweka katika mazingira hatarishi. Utafiti wa Hali ya Kijamii na Kiuchumi kwa Watu wenye Ualbino wa mwaka 2019 unaonesha changamoto za kiusalama kwa Watu wenye Ualbino zinazowakabili katika kupata nishati kwa ajili ya kupika chakula na matumizi mengine ya nyumbani. Kati ya kaya zinazoongozwa na WwU, asilimia 65.8 wanatumia kuni kama chanzo kikuu cha nishati ya kupikia, wakati asilimia 29.7 walikiri kutumia mkaa. Rasilimali hizi zinapatikana maeneo ya mbali na kwa kiasi kikubwa hayana ulinzi. Pia, utafiti huo ulibainisha matumizi ya nishati kwa WwU walioweza kutumia vyanzo vya nishati ambavyo havikuwa na hatari zaidi ambapo asilimia 3.6 walitumia umeme na asilimia 0.9 walitumia gesi ya kupikia. Ili kuimarisha usalama kwa WwU, hali ya makazi na upatikanaji wa nishati ni muhimu. MTHUWWU utachangia katika uimarishaji na uboreshaji wa makazi na upatikaji wa nishati kwa WwU.

2.4 Upatikanaji wa Fursa za Kiuchumi

Ushiriki katika shughuli za kiuchumi ni muhimu kwa utengamano wa kijamii kwa WwU. Serikali inatoa fursa za uwezeshaji kiuchumi kwa Watu wenye Ulemavu wakiwemo WwU; kwa mfano, fursa ya mikopo yenye masharti nafuu inayotokana na asilimia 2 katika asilimia 10 ya Wanawake, Vijana na Watu wenye Ulemavu ya mapato ya ndani ya Halmashauri ambapo kwa kipindi cha 2018 hadi 2022 jumla ya Vikundi vya Vijana wenye Ulemavu 3,433 walipata mikopo yenye thamani ya shilingi

na maendeleo ya Watoto wenye Ualbino. Mpango pia unalenga kutoa mwongozo utakaopatikana kwa urahisi kwa wazazi na walezi kuhusu changamoto za kiafya na kijamii zinazowakabili WwU kupitia Mpango wa Taifa wa Malezi, Makuzi na Maendeleo ya Awali ya Mtoto (MMMAM).

3.0 DIRA, DHIMA, LENGO NA MIKAKATI

Kama ilivyoielezwa katika uchambuzi wa hali halisi, kuna umuhimu wa kuchukua hatua mbalimbali za kuzuia, kukabiliana na kutokomeza changamoto za Watu wenye Ualbino kwa kuzingatia dira, dhima, lengo na mikakati ifuatayo:

3.1 Dira

Jamii jumuishi inayoheshimu haki na utu wa Watu wenye Ualbino .

3.2 Dhima

Kulinda haki na utu wa Watu wenye Ualbino.

3.3 Lengo Kuu

Kuendeleza na kuboresha hali ya maisha kwa Watu wenye Ualbino.

3.3.1 Malengo Mahsusi

- i. Ulinzi na Usalama kwa WwU unaimarishwa;
- ii. Huduma za afya kwa WwU zinaboresha;
- iii. Elimu juu ya Haki na Usawa kwa WwU katika Jamii inatolewa; na
- iv. Huduma zinazozingatia Sera, Sheria, Mikataba ya Kimataifa na Kikanda pamoja na Miongozo ya nchi zinatolewa.

3.4 Utekelezaji na ufikiwaji wa lengo kuu na malengo mahususi ya mpango huu yatafikiwa kupitia mikakati iliyoainishwa hapo chini:

3.4.1 Mikakati ya Ulinzi

- i. Kuimarisha ulinzi na usalama kuanzia ngazi ya Familia, Kijiji, Mtaa, Kata, Wilaya, Mkoa mpaka Taifa;
- ii. Kuboresha mifumo ya kisheria na kitaasisi ili kuimarisha ulinzi;
- iii. Kurahisisha uchukuaji wa vidhibiti na ushahidi wa kesi zinazohusu WwU; na
- iv. Kuimarisha usimamizi wa haki na utekelezaji wa Sheria zinazohusiana na upatikanaji wa haki sawa.

3.4.2 Mikakati ya Kinga

- i. Kuimarisha upatikanaji wa huduma za afya na vifaa wezeshi Kuimarisha mifumo, tafiti, ufuatiliaji na matumizi ya takwimu;
- ii. Kuimarisha uchapishaji na usambazaji wa tafiti;
- iii. Kukuza uelewa ili kutokomeza ubaguzi, unyanyapaa, ukatili na imani potofu zinazohusiana na Watu wenye Ualbino;
- iv. Kuwa na afua zitakazosaidia kutokomeza biashara haramu ya usafirishaji wa binadamu; na
- v. Kuwatumia viongozi wa dini, mila katika kukuza ulewa kwa jamii ili kutokomeza imani potofu zinazohusiana na Watu wenye Ualbino.

3.4.3 Mikakati ya Usawa na Kutobaguliwa

- i. Kuboresha uwezo wa kiuchumi;
- ii. Kuongeza upatikanaji wa huduma muhimu;
- iii. Kukabiliana na unyanyapaa na ubaguzi ambao unazuia upatikanaji wa elimu;
- iv. Kuimarisha usalama na mazingira wezeshi katika taasisi za elimu;
- v. Kukabiliana na ubaguzi, unyanyapaa na ukatili unaozuia upatikanaji wa fursa za ajira;
- vi. Kuimarisha hali ya usalama mahali pa kazi; na
- vii. Kuongeza wigo wa misingi ya kisheria ili kuendeleza utoaji wa huduma za msingi zinazofaa na kutobagua.

3.4.4 Mikakati ya Uwajibikaji

- i. Kuimarisha ulinzi kwa mashahidi wa kesi za jinai;
- ii. Kuanzisha viwango vya ufikivu vya elimu;
- iii. Kuanzisha viwango vya ufikivu vya huduma za kijamii na kifedha;
- iv. Kuimarisha upatikanaji wa huduma za usaidizi kwa waathirika;
- v. Kuongeza ushiriki wa kisiasa;
- vi. Kuimarisha ushirikiano na wadau wa ndani na nje ili kukabiliana na ubaguzi, unyanyapaa na ukatili;
- vii. Kufanya ufuatiliaji na tathmini ya utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki na Ustawi kwa WwU;
- viii. Kuimarisha ufanyaji wa tafiti ili kuboresha utoaji wa huduma; Tafiti zitaboresha mikakati ya uwajibikaji ambayo itaboresha utoaji wa huduma zenye tija na ufanisi kwa waathirika; na
- ix. Kuwajengea uwezo watoa Huduma.

4.0 UFUATILIAJI NA TATHMINI

Ufuatiliaji na Tathmini ni nguzo muhimu katika kufanikisha upatikanaji wa matokeo chanya ya MTHUWWU. Aidha, Ufuatiliaji na Tathmini utafanyika katika ngazi ya Kitaifa, Mkoa na Halmashauri.

4.1 Ngazi ya Taifa

Katika ngazi za Kitaifa, MTHUWWU utaratibiwa kupitia Kamati ya Uratibu ya Taifa ambayo Mwenyekiti atatoka OWM-KVAU, Katibu wa Kamati atachaguliwa kutoka miongoni mwa wajumbe wa Kamati ambao ni OR-MUUB; OR-TAMISEMI; Wizara ya Elimu, Sayansi na Teknolojia; Wizara ya Afya; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; Wizara ya Katiba na Sheria; Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum na Chama cha Albino Tanzania (TAS) Taifa.

Majukumu ya Kamati hiyo ni kupokea, kuchambua, kufanya tathmini ya utekelezaji wa MTHUWWU na kutafuta vyanzo vya rasilimali fedha. Aidha Kamati itakutana mara mbili kwa mwaka.

4.2 Ngazi ya Mkoa

Katika ngazi ya Mkoa MTHUWWU utaratibiwa kupitia Katibu Tawala wa Mkoa na Afisa ustawi wa Jamii atakuwa Katibu. Taarifa ya ufuatiliaji itawasilishwa kwenye Kamati ya Watu wenye Ulemavu ya Mkoa ambapo uwakilishi wa Watu wenye Ualbino utazingatiwa. Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji utafanyika kila robo mwaka pale ambapo kamati hiyo inakutana kwa mujibu wa Sheria ya Watu wenye Ulemavu Sura 183.

4.3 Ngazi ya Halmashauri

Katika ngazi ya Halmashauri MTHUWWU utaratibiwa na Ofisi ya Mkurugenzi wa Halmashauri na Afisa Ustawi wa Jamii atakuwa Katibu. Taarifa ya ufuatiliaji itawasilishwa kwenye Kamati ya Watu wenye Ulemavu ya Halmashauri ambapo uwakilishi wa Watu wenye Ualbino utazingatiwa. Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji utafanyika kila robo mwaka pale ambapo Kamati hiyo inakutana kwa mujibu wa Sheria ya Watu wenye Ulemavu Sura 183. Aidha, Halmashauri zitatekeleza MTHUWWU na kuwasilisha taarifa za utekelezaji kupitia CCSWOP.

4.4 Ngazi ya Kata

Katika ngazi ya Kata MTHUWWU utaratibiwa na Mtendaji wa Kata akisaidiwa na Mtaalamu wa Ugani aliepo. Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji utafanyika kila robo mwaka pale ambapo Kamati ya Maendeleo ya Kata itajumuisha Agenda ya utekelezaji wa MTHUWWU baada ya kupokea taarifa za utekelezaji kutoka katika Kamati za Watu wenye Ulemavu za Mtaa/Kijiji. Aidha, Kata zitatekeleza MTHUWWU na kuwasilisha taarifa za utekelezaji ngazi ya Halmashauri kupitia CCSWOP.

4.5 Ngazi ya Mtaa/Kijiji

Katika ngazi ya Mtaa/Kijiji MTHUWWU utaratibiwa na Mtendaji wa Kijiji/Mtaa na Wajumbe wa Kamati Tendaji ya Kijiji. Taarifa ya ufuatiliaji itawasilishwa kwenye kamati ya Watu wenye Ulemavu ya Mtaa/Kijiji ambapo uwakilishi wa Watu wenye Ualbino utazingatiwa. Ufuatiliaji na Tathmini ya utekelezaji utafanyika kila robo mwaka pale ambapo Kamati hiyo inakutana kwa mujibu wa Sheria ya Watu wenye Ulemavu Sura 183. Aidha, Mitaa/Vijiji vitatekeleza MTHUWWU na kuwasilisha taarifa za utekelezaji ngazi ya Kata kupitia CCSWOP.

5.0 GHARAMA ZA UTEKELEZAJI WA MTHUWWU

Katika kipindi cha miaka mitano ya utekelezaji wa MTHUWWU, jumla ya Shilingi bilioni 7.55 zinatarajiwa kutumika. Mgawanyo wa gharama hizi umeainishwa katika nguzo nne za Ulinzi; Kinga; Usawa na Kutobaguliwa; na Uwajibikaji. (**Jedwali la 5.1**).

Vilevile, MTHUWWU utagharamiwa kwa bajeti ya kawaida ya Serikali na michango ya Sekta Binafsi, Mashirika ya Kimataifa na Washirika wa Maendeleo. Mpango Kazi wa kila mwaka utaandaliwa kwa kufuata kalenda ya uandaaji wa Mipango na Bajeti ya Wizara ya Fedha. Wadau wote wanaotekeleza afua hizi ngazi ya Mkoa na Halmashauri wataandaa mipango na bajeti kwa kushirikiana na Mkoa na Halmashauri. Mipango ngazi ya Wizara itafanyika kwa kuzingatia majukumu ya kila Wizara. OWM-KVAU itaratibu na kuainisha shughuli zitakazotekelezwa katika mwaka huo wa fedha. Wizara za Kisekta na Wadau watawasilisha taarifa zao za miradi na utekelezaji OWM-KVAU na OR-TAMISEMI kwa kufuata kalenda hiyo tajwa.

Muda wa Utekelezaji:

'K'= Kwa haraka [-1 year] / 'MM' = Muda Mfupi [miaka 1-2.] / 'MK' = Muda wa Kati [miaka 3-5.] / 'MMR' = Muda Mrefu [mwisho usiobainishwa zaidi ya miaka 5.]

5.1 JEDWALI: UTEKELEZAJI WA NGUZO KUU NNE ZA MPANGO

LENGO	MKAKATI	NA.	HATUA ZA KIMKAKATI	VIASHIRIA	WATEKELEZAJI	MUDA WA UTEKELEZAJI	BAJETI
					KIONGOZI MTEKELEZAJI NA WASHIRIKI		
ENEO LA ULINZI							
Kuboresha mifumo ya kisheria na kitaasisi inayoweza kulinda haki za WwU	1.1 Kuimarisha mifumo ya ulinzi na usalama kwa Watu wenye Ualbino	1	Kusambaza MTHUWWU kwa Wadau wa utekelezaji ifikapo Februari, 2025	i. Idadi ya Wadau waliofikiwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM - KVAU. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, WMJJWM, WyF, Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Halmashauri na AZAKi	MMR	Milioni 600
		2.	Viongozi wa Vijiji na Mitaa kubainisha maeneo ambayo WwU wanaishi na kutathmini hali yao ya kiusalama kila kila robo	i. Idadi ya WwU waliosajiliwa kwenye PD-MIS. ii. Taarifa ya tathmini kuhusu hali ya usalama kwa WwU iliyofanyika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI. <u>Washiriki wengine:</u> AZAKi	MM	
		3.	Kuanzisha na kuimarisha ulinzi na	Idadi ya shule jumuishi	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST.	MM	

		usalama wa shule-jumuishi ifikapo Juni 2027	zilizozanzishwa na kuimarishiwa ulinzi na usalama	<u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, WMJJWM, WyF Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kati na AZAKi.		
4.	Kuzijengea uwezo Kamati za Usalama ziliopo katika ngazi ya Kijiji/Mtaa, Wilaya na Mkoa ifikapo Juni 2028.	Idadi ya Kamati za Usalama zilijengewa uwezo.		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine</u> WMJJWM, WyF na AZAKi.	MK	
5.	Kuchunguza na kubaini Viongozi wa mitandao ya uhalifu, wahalifu na mitandao inayojihusisha na vitendo vya kikatili dhidi ya WwU ifikapo Juni 2026.	Idadi ya Viongozi wa mitandao ya uhalifu/wahusi ka waliobainika na waliokamatwa. Idadi vikao vilivyofanyika vya usalama		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WMJJWM, WyF, Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata, na AZAKi.	MM	
6.	Kuwapatia mafunzo na vifaa vya kujilinda WwU, wazazi na	Idadi ya mafunzo ya kujilinda yaliyofanyika kwa		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi	MM	

			walezi ifikapo Juni 2026	WwU, Wazazi na Walezi Idadi ya washiriki waliofikiwa kwa kupatiwa vifaa vya kujilinda (WwU, Wazazi na Walezi)	<u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WMJJWM, WyF, na Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata;		
		7.	Kuhamasisha ushiriki wa Sekta Binafsi na Umma katika masuala ya ulinzi na utoaji wa haki kwa WwU Juni 2026	Idadi ya taasisi za umma na binafsi zinazoweza ulinzi na utoaji haki kwa WwU zilizohamasishwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM – SUB <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, WMJJWM, WyF Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata, na AZAKi	MM	
Mifumo ya Kisheria Kitaasisi ili kulinda haki za WwU inaboreshwa	1.2 Kuimarisha mifumo ya Kisheria na Kitaasisi ili kuimarisha ulinzi	1	Kufanya utafiti kwa ajili ya kuimarisha mifumo ya kisheria na taasisi kulinda haki za WwU ifikapo Juni 2028	Idadi ya tafiti zilizofanyika	<u>Kiongozi mtekelezaji</u> WyKS. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM – KVAU, WyF, AG, NBS, Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria, Tume ya Haki Jinai, Mkemia Mkuu wa	MK	

				Serikali. na AZAKi.		
2	Kushirikisha Asasi za kiraia kimkakati katika kuboresha Sheria na Sera zisizo rafiki kwa WwU Juni, 2026	Idadi ya Sera na Sheria zilizofanyiwa mapitio		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-SUB <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU WyKS S, WyA, WyEST, WyF, AG , Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria, Tume ya Haki Jinai, Mkemia Mkuu wa Serikali, NBS, na AZAKi.	MM	
3	Kufanya mapitio ya Sera, Sheria na Kanuni mbalimbali ili ziweze kuzingatia haki na ustawi wa WwU ifikapo Juni, 2027.				MM	
4	Kufanya mapitio ya Sheria stahiki zinazohusiana na tiba asili na tiba mbadala na Sheria ya Uchawi ili kupendekeza marekebisho yatakayofanya Sheria hizo kutoa ulinzi zaidi kwa WwU ifikapo Juni, 2027.				MM	
5	Kuandaa Muswada na kuwasilisha marekebisho ya	Uwepo wa Marekebisho ya Sheria ya Tiba			<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS. <u>Washiriki wengine:</u>	MM

			Sheria ya Tiba Asili na Tiba Mbadala namba 23 ya mwaka 2002 ifikapo Juni, 2027.	Asili na Tiba Mbadala yaliyoandaliwa na kuwasilishwa.	OWM-KVAU; WyA; AG; Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora; AZAKi; Tume ya Kurekebisha Sheria; Tume ya Haki Jinai; Mkemia Mkuu wa Serikali; na Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi.		
	6	Kufanya uchambuzi wa Sera na Sheria ili kubaini madhaifu yanayoweza kuathiri haki za WwU ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya Sera na Sheria zilizochambuliwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS. <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyA, WyF, AG, Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria, Tume ya Haki Jinai na AZAKi.	MM		
Kuimarisha usimamizi wa haki na utekelezaji wa Sera na sheria zinazohusiana na WwU	1.3 Kuimarisha usimamizi wa haki na utekelezaji wa sheria ili kuhakikisha upatikanaji wa haki	1	Mapitio ya Sera ya Taifa ya Huduma na Maendeleo kwa Watu wenye Ulemavu ya mwaka 2004 ifikapo Juni, 2025	Uwepo wa Sera iliyopitiwa.	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM - KVAU <u>Washiriki wengine:</u> WyKS OR-TAMISEMI, WyA, WyEST, AG, DPP , Tume ya Kurekebisha Sheria, Jeshi la Polisi Tanzania, Kamati za Bunge za Maendeleo ya	MM	Milioni 200

					Jamii na Katiba na Sheria, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKI.		
	2	Kuimarisha mchakato wa utoaji haki zinazohusiana na vitendo vya ukatili dhidi ya WwU ifikapo Juni, 2029	Idadi ya hukumu zilizotolewa maamuzi kwa wakati.		<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS.</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM - KVAU Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; AG, DPP, Tume ya Kurekebisha Sheria, Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai, Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na Katiba na Sheria, na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.</p>	MMR	

	3	Kuwajengea uwezo waendesha mashtaka na wapelelezi kushughulikia kesi za WwU ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya waendesha mashitaka na wapelelezi waliojengewa uwezo	<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS.</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM – KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi AG, DPP, Tume ya Kurekebisha Sheria, Jeshi la Polisi Tanzania, Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai, Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na Masuala ya Katiba na Sheria, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, na AZAKi.</p>	MMR	
	4	Kujumuisha haki za WwU kuwa ajenda katika Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya vikao vya Haki Jinai vilivyojumuisha agenda ya WwU	<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS.</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM – KVAU, WyA, AG, DPP, Tume ya Kurekebisha Sheria, Jeshi la Polisi Tanzania, Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai, Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na</p>	MM	

				Katiba Sheria, Tume ya Hakiza Binadamu na Utawala Bora na AZAKI		
5	Kuridhia Mikataba ya Kimataifa na Kikanda ya kulinda haki za WwU ifikapo Juni 2028.	Idadi ya mikataba iliyoridhiwa		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OWM – KVAU, Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na Katiba na Sheria, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKI	MK	
6	Kuimarisha udhibiti wa leseni za tiba asili na tiba mbadala ifikapo Juni 2029.	Mabadiliko ya Sheria		<u>Kiongozi Mtekelezaji:</u> WyA. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM - KVAU WySK, DPP na Jeshi la Polisi Tanzania;	MMR	
7	Kuhakikisha kuwa uwekaji wa vituo vya polisi katika maeneo hatarishi kwa WwU yanapewa vipaumbele ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya vituo vya polisi vilivyoanzishwa		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, DPP, Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai, Tume ya Haki za	MMR	

					Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.		
ENEO LA KINGA							
Huduma za Afya kwa WwU zinaboreshwa	2.1 Kuimarisha upatikanaji wa huduma za afya na vifaa saidizi kwa WwU	1	Kurahisisha uingizaji na uzalishaji wa mafuta kinga ndani ya nchi ili kuwezesha upatikanaji wake kwa bei nafuu ifikapo Juni 2028	Idadi ya viwanda vinavyozalisha Ongezeko la kiwango cha uzalishaji wa mafuta kinga Mabadiliko ya bei ya mafuta kinga, Ongezeko la kiwango cha upatikanaji wa mafuta kinga	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyA. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM, WyF na AZAKi	MMR	Bilioni 1
		2	Utambuzi wa mapema wa masuala ya afya na kuchukua hatua stahiki za kiafya zinazoathiri WwU	Idadi ya vituo vya matibabu vinatoa huduma za uchunguzi wa saratani ya ngozi na uoni hafifu kwa WwU	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyA <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM na AZAKi.	MK	
		3	Kuanzishwa kliniki za uchunguzi na tiba ya saratani ya ngozi	Idadi ya klinikatiba zilizoanzishwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyA	MM	

			katika hospitali za rufaa za mikoa		Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, na OWM-KVAU, WMJJWM na AZAKi.		
		4	Kuimarisha huduma za msamaha wa matibabu ya saratani ya Ngozi kwa WwU	Idadi ya vituo vilivyoimarisha msamaha wa huduma kwa WwU Idadi ya WwU waliopata msamaha	Kiongozi mtekelezaji WyA Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM na AZAKi.	MM	
		5	Kutoa elimu ya afya kwa familia zenye Watoto wenye Ualbino	Idadi ya familia zilizopatiwa mafunzo	Kiongozi mtekelezaji: WyA Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM na AZAKi.	MMR	
		6	Kuwezesha upatikanaji wa Bima ya Afya kwa Watu wenye Ualbino	Idadi ya WwU waliowezesha kupata kadi za Bima ya Afya	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI Washiriki wengine: OWM-KVAU; WMJJWM; WyA na AZAKi.	MM	
		7	Kutoa msamaha wa huduma za uchunguzi wa kitabibu, dawa, vifaa kinga na vifaa saidizi	Idadi ya WwU waliopewa msamaha wa vifaa kinga na dawa; na	Kiongozi mtekelezaji: WyA. Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-	MMR	

				Idadi ya WwU waliopata Huduma za bure za matibabu.	KVAU, WMJJWM, na AZAKi.		
		8	Kuandaa mkakati wa kitaifa wa kuzuia saratani ya ngozi kwa WwU	Uwepo wa Mkakati wa kuzuia saratani ya ngozi	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEM, WyA, WMJJWM na AZAKi.	MK	
		9	Kutoa taarifa kwa jamii kupitia vyombo vya Habari kuhusu uwepo wa programu za Hifadhi ya Jamii.	Idadi ya vipindi vilivyotolewa kupitia vyombo vya habari Idadi ya vyombo vya habari vilivyotumika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WMJJWM. <u>Washiriki wengine :</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, way, Wizara ya Habari, Mawasilino na Teknolojia ya Habari na AZAKi.	MK	
		10	Kutoa mafunzo kwa watoa huduma za afya kuhusu ustawi wa WwU	Idadi ya watoa huduma za afya waliopata mafunzo	<u>Kiongozi mtekelezaji</u> WyA <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM na AZAKi.	MM	
		11	Kuratibu na kutoa huduma bora za afya ya macho kwa WwU	Idadi ya wanufaika ambao wamenufaika na	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> <u>WyA</u>	MK	

			katika hospitali za rufaa za Mikoa na Taifa	huduma za kliniki za macho h zilizotolewa.	Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM, na AZAKi.		
Mifumo ya ukusanyaji, utunzaji, uchakataji na matumizi ya takwimu inaboreshwa	2.2	1	Kuwajengea uwezo Maafisa ngazi ya Mkoa na Halmashauri; na Watoa huduma ngazi ya Jamii namna ya uingizaji, kuchakata na kutumia taarifa za Mfumo wa kielektroniki wa utambuzi wa Watu wenye Ualbino (PD-MIS), ili kufanikisha utoaji taarifa na ufuatiliaji juu ya matukio ya ukiukwaji wa haki za Watu wenye Ualbino ifikapo Juni 2027.	Idadi ya Maafisa na Watoa huduma ngazi ya jamii waliopata mafunzo ya PD-MIS.	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI Washiriki wengine: OWM-KVAU, OR-MUUUB, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari na AZAKi.	MK	Milioni 400
		2	Kutoa mafunzo kwa watendaji na wadau wote kuhusu matumizi ya mfumo	Idadi ya Watendaji na wadau waliopatiwa	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI. Washiriki wengine:	MM	

			wa kielektroniki wa ufuatiliaji na utoaji taarifa za Watu wenye Ualbino (PD-MIS) ifikapo Juni, 2025.	mafunzo.	OWM-KVAU; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari na AZAKi.		
		3	Kufanya mapitio ya kila mwaka kuhusu utekelezaji wa MTHUWWU.	Taarifa ya mapitio ya kila mwaka.	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI WyEST, WyA, WMJJWM, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi;	MM	
		4	Kutoa taarifa za kila robo mwaka kuhusu hali ya utekelezaji wa MTHUWWU.	Taarifa za robo mwaka zilizoandaliwa na kuchapishwa.	<u>Kiongozi Mtekelezaji:</u> OWM-KVAU. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WyEST WyA, WMJJWM, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi;	MM	
Kuongezeka machapisho yenye mwelekeo wa kuzuia ubaguzi, unyanyapaa na ukatili,	2.3 Kuimarisha uchapishaji na usambazaji wa tafiti	1	Kuandaa taarifa na takwimu sahihi ya idadi ya Watu wenye Ualbino kwa kuzingatia jinsi, umri na hali ya kiafya	Idadi ya taarifa zilizoandaliwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> NBS <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyEST, Taasisi za Ktaaluma, Vyombo vya habari,	MK	Milioni 300

<p>yanayoongozwa na tafiti zinazolenga kuendeleza ustawi wa Watu wenye Ualbino</p>				COSTECH, NIMR, KCMC, MNH na AZAKi		
	2	Kutambua mahitaji ya kiusalama, hatari na mahitaji ya utengamanisho kwa Watu wenye Ualbino ifikapo Juni, 2026	Idadi ya Watu wenye Ualbino waliotengamanishwa na familia/jamii	<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR- TAMISEMI</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyEST, Taasisi za Kitaaluma, Vyombo vya Habari na AZAKi.</p>	MM	
	3	Kuandaa na kuchapisha taarifa muhimu kuhusu kila shambulio dhidi ya Watu wenye Ualbino, chanzo, hali ya usalama ya wahanga na hatua zilizochukuliwa na Serikali ifikapo Juni, 2027.	Uwepo wa Taarifa ya matukio ya mashambulizi dhidi ya Watu wenye Ualbino	<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi.</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari Taasisi za Kitaaluma, Vyombo vya Habari, COSTECH, NIMR na AZAKi.</p>	MK	
	4	Kujumuisha viashiria muhimu vya masuala ya Watu wenye Ualbino kwenye Tafiti za Kitaifa.	Idadi ya tafiti zilizozingatia masuala ya Watu wenye Ualbino.	<p><u>Kiongozi mtekelezaji:</u> NBS</p> <p><u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyEST, WyA, KCMC, MNH na Tume ya Haki za</p>	MK	

		5	Kurahisha ushirikiano baina ya wadau na taasisi za Utafiti kuhusu masuala ya Watu wenye Ualbino ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya tafiti shirikishi zilizofanyika.	Binadamu na Utawala Bora. <u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WyA, WMJJWM, WyEST na WyF.	MMR	
		6	Kusambaza kwa wakati matokeo ya tafiti kwa mashirika na taasisi muhimu ifikapo Juni, 2028	Idadi na ya matokeo ya utafiti yaliyosambazwa Uwepo wa taarifa ya tafiti zilizofanyika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM- KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI,WyA, WMJJWM, WyEST na WyF.	MK	
Kutokomeza Ubaguzi, Unyanyapaa na Ukatili dhidi ya WwU kwa kukuza uelewa katika Jamii	2.4 Kukuza uelewa ili kutokomeza ubaguzi, unyanyapaa, ukatili na imani potofu zinazohusiana na Watu wenye	1	Kuhamasisha vyombo vya habari ili kuelimisha jamii kuhusu utu, haki na changamoto za Watu wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya vipindi kwenye Vyombo vya Habari vilivyorushwa hewani	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Habari, Mawasiliano na Teknolojia ya Habari. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WyEST na AZAKi.	MK	Milioni 600
		2	Kuelimisha jamii na Waganga wa Tiba Asili ili kuzuia	Idadi ya walengwa waliofikiwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyA	MK	

	Ualbino	ubaguzi, unyanyapaa na ukatili dhidi ya Watu wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.		Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU WMJJWM, TAS na AZAKi.		
	3	Kujumuisha haki za binadamu na masuala ya Watu wenye Ualbino katika mitaala ya elimu ifikapo Juni, 2028.	Uwepo wa mitaala jumuishi	Kiongozi mtekelezaji: WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Taasisi ya Elimu Tanzania na AZAKi.	MK	
	4	Usambazaji na utekelezaji wa Mwongozo wa Utoaji wa Huduma za Elimu kwa Wanafunzi wenye Ualbino Tanzania ifikapo Juni, 2028	Idadi ya waliofikiwa	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI Washiriki wengine: WyEST, OWM-KVAU, Taasisi ya Elimu Tanzania na AZAKi.	MK	
	5	Kuandaa mpango wa kitaifa wa kukuza uelewa juu ya haki za binadamu hasa za Watu wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.	Uwepo wa Mpango wa Taifa wa kuongeza uelewa ulioandaliwa	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU. Washiriki wengine: OR-TAMISEMI WyEST, WyA, WyKS Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MK	
	6	Kufanya maadhimisho ya siku	Kufanyika kwa maadhimisho kila	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU	MM	

		ya Kimataifa ya uelewa kuhusu Ualbino kila tarehe 13 Juni	mwaka	<u>Washiriki wengine:</u> ORTAMISEMI, WMJJWM, WyEST, WyA, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKI .		
	7	Kubuni na kutekeleza programu za uelimishaji wa umma kuhusu imani na mila potofu na zenye madhara kwa Watu wenye Ualbino ifikapo Juni,2028.	Idadi ya programu zilizobuniwa na kutekelezwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WMJJWM, WyEST, WyA, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKI	MK	
	8	Kubuni na kutekeleza mikakati ya upatikanaji rasilimali fedha kwa ajili ya shughuli za uelimishaji umma na utekelezaji kuhusu masuala ya Ualbino ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya mikakati iliyobuniwa na kutekelezwa Kiasi cha rasilimali fedha kilichopatikana kutokana na mikakati iliyobuniwa na kutekelezwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, WMJJWM, WyEST, WyA, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKI.	MK	
	9	Utoaji Elimu kwa	Idadi ya Wakunga	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u>	MK	

			Wakunga kuhusu masuala ya haki, kinga na ustawi wa Watoto wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.	walioelimishwa	WyA. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM, na AZAKi.		
Usafirishaji Haramu wa Binadamu kutofanyika	2.5 Kutokomeza Biashara Haramu ya Usafirishaji wa Binadamu	1	Kudhibiti biashara haramu ya usafirishaji wa binadamu ifikapo Juni, 2028.	Kupungua kwa matukio ya usafirishaji haramu wa binadamu	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi. <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MK	Milioni 100
		2	Kubaini na kuwafikisha kwenye vyombo vya sheria Waganga wa Tiba Asili na Tiba Mbadala wanatoa huduma bila leseni na wanaojihusisha na ramli chonganishi zinazopelekea kuongezeka kwa matukio ya ukatili dhidi ya WwU ifikapo Juni, 2027.	Idadi ya Waganga wa Tiba Asili wanaofanya ramli chonganisha waliofikishwa kwenye vyombo vya sheria. Kupungua kwa matukio ya kikatili kwa WwU	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyA <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na AZAKi.	MK	

		3	Kudhibiti biashara haramu ya usafirishaji wa Watu wenye Ulemavu ifikapo Juni, 2028	Kupungua kwa matukio ya usafirishaji haramu	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MK	
ENEO LA USAWA NA KUTOBAGULIWA							
Uwezeshaji wa kiuchumi kwa Watu wenye Ualbino kuimarika	3.1 Kukuza uwezeshaji wa kiuchumi kwa WwU	1	Kukuza ujumuishaji wa Watu wenye Ualbino katika mipango ya kitaifa ya kupambana na umaskini ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya WwU walionufaika katika mipango ya kitaifa ya kupambana na umaskini	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyF <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM na TASAF.	MM	Bilioni 1.5
		2	Kuongeza uelewa na usimamizi kwa waajiri na wanufaika juu ya utekelezaji wa utoaji na utumiaji wa fursa za ajira kwa Watu wenye Ulemavu ifikapo Juni 2029.	Kiwango cha waajiri na walengwa waliofikiwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVUA <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OR-MUUB, WyKS ATE, AZAKi na Sekta Binafsi.	MMR	
		3	Kuingiza kwenye mitaala namna ya kuwajumuisha Watu wenye Ualbino katika	Idadi ya mitaala	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST <u>Washiriki wengine:</u>	MMR	

	taasisi za elimu ya ufundi stadi ifikapo Juni, 2029.		OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, VETA na AZAKi.		
4	Utoaji wa mafunzo ya uzalishaji mali kwa WwU ili kuwajengea uwezo wa kiuchumi ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya walengwa walionufaika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyEST, Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi na AZAKi.	MMR	
5	Kuongeza idadi ya WwU wenye sifa wanaopata sehemu ya asilimia mbili ya mkopo wenye masharti nafuu kutoka Halmashauri ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya walengwa walionufaika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR- TAMISEMI. <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyF na AZAKi	MMR	
6	Kubainisha WwU waliopo kwenye mazingira hatarishi na kuwapatia makazi salama ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya wanufaika waliobainishwa na kupatiwa makazi salama	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> Wizara ya Ardhi na Maendeleo ya Makazi OWM-KVAU na TASAF.	MMR	
7	Kuweka msamaha wa kodi kwenye uingizaji wa vifaa muhimu kwa WwU, yaani vifaa tiba, vifaa	Misamaha ya kodi iliyotolewa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyF <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-	MMR	

			visaidizi na malighafi za kutengeneza vifaa hivyo kulingana na mahitaji ifikapo Juni, 2029.		KVAU, WyA na MSD.		
Upatikanaji wa huduma muhimu kwa Watu wenye Ualbino kuimarika	3.2 Kuongeza upatikanaji wa huduma muhimu	1	Kuratibu upatikanaji na ugawaji wa vifaa saidizi kwa WwU wakati wa kushiriki katika huduma muhimu za umma, ikiwa ni pamoja na huduma za afya na uendeshaji wa kesi mahakamani ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya vifaa saidizi vilivyotolewa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> Way, WyEST, WyF, WyKS na AZAKi	MMR	Milioni 500
		2	Kuongeza uelewa kwa wanafunzi, walimu, wazazi, walezi na jamii kuhusu dhana ya Ualbino na athari za pamoja za ubaguzi, unyanyapaa na ukatili ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya wanufaika	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI. <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WMJJWM, WyEST, WyA, WyF na AZAKi.	MMR	
		3	Kutoa msaada wa kisaikolojia na ushauri nasaha kwa	Idadi ya wanufaika wa ushauri	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI	MMR	

			WwU wenye uhitaji maalumu wa kuzifikia huduma muhimu za umma ifikapo Juni, 2029.		Washiriki wengine: WMJJWM, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi WyF na AZAKi		
	4		Kuwahamasisha watoa huduma juu ya namna ya kukabiliana na changamoto zinazowapata Watu wenye Ualbino na jinsi ya kuziondoa ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya watoa huduma waliofikiwa	Kiongozi mtekelezaji: WyA Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, WMJJWM, WyF na AZAKi.	MK	
Ubaguzi, Unyanyapaa na Ukatili unaozuia upatikanaji wa elimu miongoni mwa Watu wenye Ualbino unatokomezwa	3.3 Kukabiliana na unyanyapaa na ubaguzi unaozuia upatikanaji wa elimu, kwa WwU	1	Kuwahamasisha Walimu juu ya mikakati ya kukabiliana na ubaguzi shuleni, vyo vya elimu ya kati na elimu ya juu ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya walimu waliohamasishwa	Kiongozi mtekelezaji: WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na AZAKi.	MK	Milioni 200
		2	Kuongeza uelewa kwa wanafunzi, walimu na jamii kuhusu dhana ya Ualbino na hatari za ubaguzi, unyanyapaa na ukatili ifikapo Juni,	Idadi ya wanafunzi walimu walioelimishwa	Kiongozi mtekelezaji WMJJWM na WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na AZAKi.	MMR	

		2029.			
3	Kuwahamasisha wazazi/walezi wa Watu wenye Ualbino kuhusu ukuaji na maendeleo ya Watoto wao ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya wazazi/walezi waliohamasishwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyEST, WyA, WMJJWM na AZAKi.	MMR	
4	Kuwajengea uelewa walimu kuhusu marekebisho stahili kwa WwU katika taasisi za elimu ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya walimu waliojengewa uelewa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR- TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> WyEST, OWM-KVAU na AZAKi.	MK	Milioni 200
5	Kufanya ukaguzi kwenye taasisi za elimu ili kuhakikisha usalama na mahitaji maalum kwa WwU yanazingatiwa ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya taasisi za elimu zilizokaguliwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na AZAKi.	MK	
6	Kufanya tathmini ya taratibu za uendeshaji wa taasisi za elimu ili kuhakikisha zinakuwa jumuishi na salama ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya taasisi za elimu zilizo fanyiwa tathmini	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; na AZAKi.	MM	

Ubaguzi, Unyanyapaa na Ukatili unaozuia upatikanaji wa ajira miongoni mwa Watu wenye Ualbino unatokomezwa	3.4 Kukabiliana na ubaguzi, unyanyapaa na ukatili unaozuia upatikanaji wa fursa za ajira	1	Kuwahamasisha waajiri kutambua kuhusu athari za ubaguzi, unyanyapaa na ukatili kwa WwU ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya waajiri waliohamasishwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> Vyama vya Wafanyakazi, Vyama vya Waajiri na AZAKi.	MM	
		2	Kuongeza fursa ya nafasi za uongozi kwa WwU katika Sekta ya Umma na Binafsi kulingana na sifa ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya fursa za Uongozi zilizopatikana kwa ajili ya WwU.	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-MUUB <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI na OWM-KVAU.	MK	
		3	Kuhamasisha waajiri kutoa kipaumbele cha nafasi za ajira kwa WwU ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya WwU walioajiriwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI; Sekretarieti ya Ajira; ATE na AZAKi	MK	
	3.5 Kuboresha hali ya usalama mahali pa kazi	1	Kuandaa miongozo na viwango vya mazingira rafiki mahali pa kazi kwa ajili ya WwU ifikapo Juni, 2026.	Miongozo na viwango kuhusu mazingira rafiki mahali pa kazi vilivyondaliwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM - KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, AG, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Vyama vya	MK	Milioni 200

					Wafanyakazi, Vyama vya Waajiri na AZAKi.		
		2	Kuhamasisha waajiri kuhusu mazingira rafiki kwa ajili ya WwU Mahali pa Kazi ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya waajiri waliohamasishwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM - KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, AG, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala, OSHA na AZAKi.	MK	
		3	Kukagua maeneo ya kazi ili kuhakikisha usalama na mazingira rafiki yanazingatiwa ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya maeneo ya kazi yaliyokaguliwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, AG, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, OSHA na AZAKi.	MK	
		4	Kuhakiki Sera za waajiri kama ni jumuishi kwa ajili ya kukuza usalama kwa WwU ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya Sera zilizohakikiwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM - KVAU <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, AG, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, OSHA na AZAKi.	MMR	
Wigo wa msingi wa kisheria ili kuendeleza	3.6 Kuongeza wigo wa misingi ya	1	Kuharakisha usikilizwaji wa kesi za madai kuhusu	Idadi ya kesi zilizoamuliwa kwa wakati	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS	MK	Milioni 150

utoaji wa huduma msingi kutobaguliwa kwa WwU unaongezeka	kisheria ili kuendeleza utoaji wa huduma za msingi zinazofaa na kutobagua		mazingira wezeshi, mahitaji ya msingi na kutobaguliwa kwa WwU ifikapo Juni, 2028.		Washiriki wengine: OWM-KVAU, Mahakama ya Tanzania na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.			
		2	Kuchapisha na kuhamasisha utekelezaji wa maamuzi ya kisheria yanayohusiana na mazingira rafiki ya msingi na yasiyo ya ubaguzi kwa WwU kwa mujibu wa Sheria ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya maamuzi ya kisheria yaliyochapishwa na kutekelezwa	Kiongozi mtekelezaji: WyKS Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Mahakama ya Tanzania na DPP.	MMR		
		3	Kuhamasisha mapitio ya Sera na Sheria ili kukuza haki za WwU ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya Sera na Sheria zilizofanyiwa mapitio	Kiongozi mtekelezaji: OWM-SUB Washiriki wengine: OWM-KVAU, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MM		
ENEO LA UWAJIBIKAJI								
Ulinzi wa mashahidi wa watoa taarifa wa kesi za ukatili dhidi ya WwU	4.1 Kuboresha ulinzi kwa mashahidi wa kesi za ukatili	1	Kujenga uwezo kwa Waendesha Mashtaka na Wachunguzi ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya Waendesha Mashtaka na Wachunguzi waliofikiwa.	Kiongozi mtekelezaji: WyKS Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-	MMR [1]	Milioni 200	

unaimarishwa	dhidi ya WwU				KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi Mahakama ya Tanzania, Jeshi la Polisi, Idara ya Magereza na na AZAKi .		
		2	Kuimarisha uwasilishaji na ukamilishaji wa kesi kwenye vyombo vya kisheria ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya kesi zilizowasilishwa na kukamilishwa kwenye vyombo vya kisheria	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi Mahakama ya Tanzania, Jeshi la Polisi, Idara ya Magereza, Tume ya Haki za Binadamu na AZAKi;	MMR	
		3	Kuimarisha upatikanaji wa wataalamu wa usimamizi na utekelezaji wa Sheria ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya Waendesha Mashtaka, na Maafisa wa kutekeleza sheria waliopatikana	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi Mahakama ya Tanzania, Jeshi la Polisi, Idara ya Magereza, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MMR	
Kuimarishwa	4.2	1	Utekelezaji wa	Taarifa za	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u>	MK	Milioni

kwa mapitio huru ya upatikanaji wa elimu kwa WwU	Kuanzisha viwango vya ufikivu vya elimu kupitia marejeo huru	Mkakati wa elimu jumishi kujumuisha mahitaji ya Wanafunzi wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.	utekelezaji za shule za Halmashauri	WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU Taasisi za elimu za kidini na za kibinafsi na AZAKi.		400
	2	Kuimarisha upatikanaji wa visaidizi vya uoni hafifu, vifaa vinavyobadilika na vifaa vya maandishi makubwa katika shule zote zilizo na WwU ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya vifaa saidizi vilivyosambazwa	Kiongozi mtekelezaji: WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, WyA na OWM-KVAU Taasisi za elimu za kidini na za kibinafsi na AZAKi.	MK	
	3	Mitaala ya kutolea mafunzo ya ualimu inajumuisha mahitaji maalum na changamoto za Wanafunzi wenye Ualbino ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya walimu waliopata mafunzo	Kiongozi mtekelezaji: WyEST Washiriki wengine: OR-TAMISEMI na OWM-KVAU Taasisi za elimu za dini na za binafsi na AZAKi.	MK	
	4	Kuweka vifaa vya usalama maeneo ya shule kama vile uzio na CCTV Juni, 2028.	Idadi ya shule zilizowekewa vifaa vya usalama	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI Washiriki wengine: OWM-KVAU, WyEST, Taasisi za elimu za dini	MK	

Mifumo ya upatikanaji wa huduma za kijamii na kifedha miongoni mwa WwU kuboreshwa	4.3	5	Kuandaa na kutekeleza Mwongozo wa upatikanaji wa huduma za elimu kwa WwU ifikapo Juni, 2028.	Uwepo wa Mwongozo ulioandaliwa	na za binafsi na AZAKi. <u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, AZAKi, na Taasisi za elimu za madhehebu ya dini na za binafsi.	MK	
		6	Kuchapa na kusambaza nyenzo za kujifunzia na kufundishia kwa Walimu na Wanafunzi wenye Ualbino kwenye Shule ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya nyenzo zilizochapishwa na kusambazwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyEST <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Taasisi ya Elimu Tanzania, Taasisi za elimu za madhehebu ya dini na za binafsi na AZAKi.	MK	
		1	Wizara ya Fedha na Wizara za Kisekta kutenga fedha kwa ajili ya huduma za ustawi wa WwU ifikapo Juni, 2028.	Kiasi cha fedha kilichotengwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> Wizara ya Fedha <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WMJJWM, WyA, WyEST, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, Washirika wa Maendeleo, Wajumbe Maalum wa	MK	Milioni 100

				AU/UN na AZAKi.		
2	Wizara ya Fedha kutoa msamaha wa uingizaji wa bidhaa na malighafi za uzalishaji wa bidhaa za afya zinazohusiana na WwU ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya msamaha iliyotolewa	ya	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyF <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WyA na AZAKi	MK	
3	Halmashauri za Wilaya, Manispaa na Majiji kutenga bajeti ya ununuzi wa mafuta kinga na kofia pana katika mipango na bajeti zao ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya mipango na bajeti iliyotengwa na kulipwa, na idadi ya walengwa wanaopewa mafuta kinga na kofia pana kwa kila Halmashauri.		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> WyA, OWM-KVAU na AZAKi.	MK	
4	Idara ya Ustawi wa Jamii kufuatilia kwa karibu ustawi wa WwU katika makazi na taasisi za elimu hadi watakapounganishwa na wanafamilia zao ifikapo Juni, 2028.	Idadi ya ripoti za ufuatiliaji zinazotolewa		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WMJJWM <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, WyEST na Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi.	MK	
5	kutoa mafunzo ya	Idadi ya watu		<u>Kiongozi mtekelezaji:</u>	MK	

			kuzijengea uwezo Asasi zisizo za kiserikali na Taasisi zinazotoa huduma kwa WwU ifikapo Juni, 2028.	binafsi/mashirika waliojengewa uwezo	OWM-KVAU Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, WyA, WyEST, WyKS, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi na AZAKi .		
	6		Kufanya usimamzi shirikishi, ufuatiliaji na tathmini ya upatikanaji wa huduma za kijamii na kifedha kwa WwU ifikapo Juni, 2028.	Idadi usimamizi shirikishi, ufuatiliaji na tathmini uliofanyika	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, WyA, WyEST na WyF.	MK	
Huduma timilifu za usaidizi kwa waathiriwa zinapatikana	4.4 Kuwezesha upatikanaji wa huduma saidizi kwa waathiriwa	1	Kuongeza upatikanaji wa huduma za msaada wa kisaikolojia na kijamii kwa WwU Juni, 2029.	Idadi ya wateja waliopata huduma za usaidizi wa kisaikolojia, na kijamii	Kiongozi mtekelezaji: . WMJJWM Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Jeshi la Polisi Tanzania na AZAKi.	MM	Milioni 200
		2	Kutoa mafunzo kwa familia, walezi na watoa huduma wa WwU jinsi ya kushughulikia na kusaidia WwU ambao ni manusura wa vitendo vya ukatili ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya familia, walezi na watoa huduma kuhusu jinsi ya kushughulikia na kusaidia WwU waliopatiwa mafunzo	Kiongozi mtekelezaji: OR-TAMISEMI Washiriki wengine: WyA, WMJJWM na AZAKi.	MM	

	3	Kuandaa na kutekeleza mkakati wa kuwaunganisha na kuwatengamanisha Watoto wenye Ualbino na familia ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya WwU waliounganishwa na kuwatengamanisha tena na familia zao	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> na Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi na AZAKi.	MM	
	4	Kutoa huduma ya uwezesaji kiuchumi ikiwemo ya mikopo ya asilimia mbili na Mfuko wa Maendeleo ya Vijana ili kuwawezesha wahanga wa ukatili kuweza kurudisha maisha yao ya kujitegemea ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya wahanga waliopewa mikopo	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyF, Baraza la Uwezesaji Wananchi Kiuchumi na AZAKi.	MM	
	5	Kutoa huduma ya teknolojia saidizi kwa waathirika ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya waathirika waliopata huduma ya teknolojia saidizi	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI na WyEST <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, WyF, Baraza la Uwezesaji Wananchi Kiuchumi; na AZAKi.	MMR	

Ushiriki wa WwU katika masuala ya kisiasa unaimarika	4.5 Kuongeza ushiriki wa WwU katika siasa	1	Kutoa mafunzo ya utambuzi binafsi kwa WwU ili kuwawezesha kujumuika katika shughuli mbalimbali za kijamii ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya WwU waliowezesha	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR-TAMISEMI <u>Washiriki wengine:</u> Vyama vya Siasa, Kituo cha Demokrasia Tanzania na AZAKi.	MM	Milioni 100
		2	Kuwajengea uwezo watoa huduma kwa WwU ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya WwU waliojengewa uwezo	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> AZAKI <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, Vyama vya Siasa na Kituo cha Demokrasia Tanzania.	MMR	
		3	Kuongeza idadi ya WwU katika vyombo vya maamuzi ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya WwU katika vyombo vya maamuzi	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OR -. MUUUB <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU na AZAKi.	MMR	
		4	Kurekebisha sheria na katiba za Vyama ili kuwepo viti maalum kwa WwU katika nafasi za kuchaguliwa ndani ya Vyama vya Siasa na Uongozi wa Serikali Kuuna serikali za	Idadi ya sheria na katiba za vyama zilizofanyiwa marekebisho.	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> OWM-SUB <u>Washiriki wengine:</u> OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Msajili wa Vyama vya Siasa na AZAKi.	MMR	

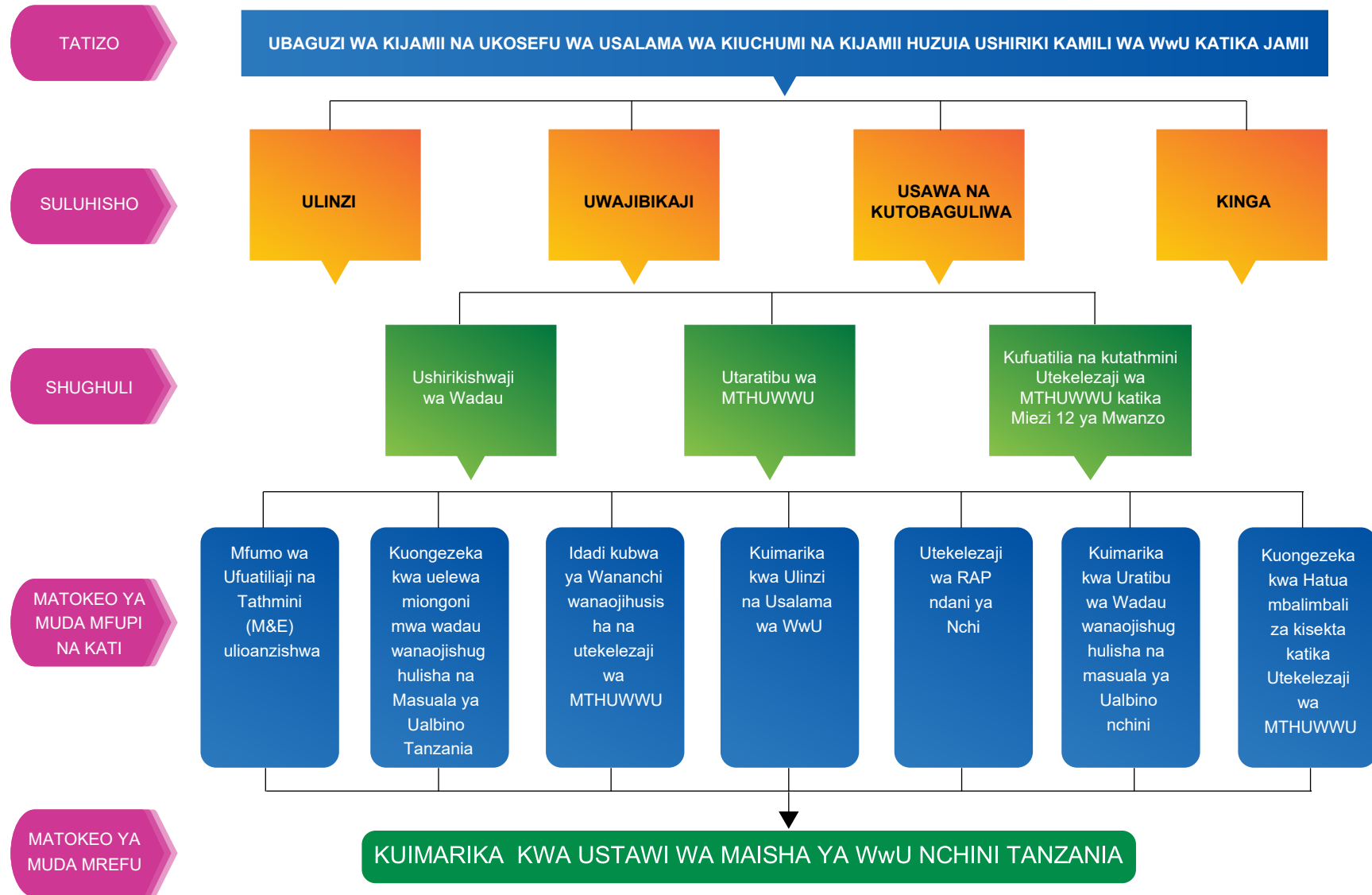

			Mitaa ifikapo Juni, 2029.				
		5	Kuhakikisha maoni ya WwU yanakusanywa katika michakato ya mashauriano ya Sera na Sheria ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya WwU walioshirikishwa katika michakato ya mashauriano ya Sera na Sheria	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU na AZAKi.	MM	
Ushirikiano na Jumuiya za Kikanda na Kimataifa zinazopiga vita ubaguzi na unyanyasaji dhidi ya WwU unaimarishwa	4.6 Kuimarisha ushirikiano na wadau wa Kimataifa na wa ndani ili kukabiliana na ubaguzi, unyanyapaa na ukatili	1	Mapitio ya Sera na Sheria kuhusu WwU na haki za binadamu ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya Sera na Sheria zilizopitiwa	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, OWM-SBU, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi.	MM	Milioni 100
		2	Kufufua uanachama katika majukwaa ya kimataifa ya kukuza haki za binadamu na utawala bora ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya majukwaa ya uanachama wa kimataifa yaliyofufuliwa.	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS <u>Washiriki wengine:</u> OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi .	MMR	
		3	Kuhamasisha uridhiaji wa Mikataba na Makubaliano ya	Idadi ya Mikataba na Makubaliano ya	<u>Kiongozi mtekelezaji:</u> WyKS	MMR	

			Kimataifa ya kulinda haki na ustawi wa WwU ifikapo Juni, 2029.	Kimataifa iliyohamasishwa na kuridhiwa.	Washiriki wengine: OWM-KVAU, Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora na AZAKi		
Ufuatiliaji na Utoaji Taarifa	4.7 Kufanya ufuatiliaji na tathmini za utekelezaji wa MTHUWWU	1	Utambuzi wa wadau wote wa masuala ya Ualbino nchini ifikapo Juni, 2026.	Idadi ya wadau waliofanyiwa utambuzi.	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU Washiriki wengine: OR-TAMISEMI, OWM-KVAU, Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Afrika Mashariki, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi, WyA, WMJJWM, WyEST, WyKS, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Kamati ya MTHUWWU na AZAKi.	MM	Milioni 500
		2	Kufanya ufuatiliaji na kutoa taarifa ya maendeleo ya utekelezaji wa MTHUWWU katika ngazi ya Kitaifa ifikapo Juni, 2029.	Idadi ya taarifa za ufuatiliaji zilizoandaliwa	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU Washiriki wengine: OR-TAMISEMI na AZAKi	MMR	
		3	Kufanya tathmini ya utekelezaji wa	Taarifa ya Tathimini	Kiongozi mtekelezaji: OWM-KVAU	MMR	

		MTHUWWU 2023/24-2027/28 mwaka mmoja baada ya mwezi wa mwisho wa utekelezaji.	iliyoandaliwa.	Washiriki wengine: OR-TAMISEMI na AZAKI.		
--	--	--	----------------	---	--	--

KIAMBATISHO 1: NADHARIA YA MABADILIKO YA MPANGO KAZI WA TAIFA

KIAMBATISHO 2: MFUMO WA UFUATILIAJI NA TATHMINI

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
Kuboreshwa kwa maisha kwa WwU nchini Tanzania	1) Utafiti wa ustawi wa WwU na tathmini ya kaya 2) Warsha shirikishi na WwU Kumbukumbu za media	Kila baada ya miaka 2	Kila baada ya miaka 2	Kamati ya MTHUWWU
ENEO LA KIMKAKATI 1: ULINZI				
Matokeo ya 1: Kuboresha mifumo ya kisheria na kitaasisi inayoweza kulinda haki za WwU	1) Utafiti wa ustawi wa WwU na tathmini ya kaya 2) Warsha shirikishi na WwU	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine:</u> Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya; Kata na AZAKi.
Uwepo wa Mpango uliohuishwa wa ulinzi na usalama	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata na AZAKi.
Taarifa ya tathmini kuhusu	Ripoti za tathmini ya	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - Wizara ya

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
hali ya usalama kwa WwU iliyofanyika	usalama			Mambo ya Ndani. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; WyF Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata; na AZAKi.
Idadi ya shule jumuishi zilizoanzishwa na kuimarishiwa ulinzi na usalama	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - WyEST. <u>Wahusika wengine:</u> OWM-KVAU; OR-TAMISEMI, Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF; Kamati za Usalama za Kitaifa; Mikoa; Wilaya; Kata; na AZAKi.
Idadi ya Viongozi wa Kamati za Ulinzi na Usalama waliojengewa uwezo	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF na AZAKi.
Idadi ya kesi zilizochunguzwa; na	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi.

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
Idadi ya Viongozi wa mitandao ya uhalifu/wahusika waliokamatwa.				<u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; WMJJWM; WyF; AZAKi; na Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata.
Idadi ya mafunzo ya kujilinda yaliyofanyika kwa WwU, Wazazi na Walezi Idadi ya washiriki waliyofikiwa kwa kupatiwa vifaa vya kujilinda (WwU, Wazazi na Walezi)	Fomu ya ufuatiliaji wa huduma ya kila mwezi Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> OWM-KVAU <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF; Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata na AZAKi
Idadi ya taasisi za umma na binafsi zinazoweza ulinzi na utoaji haki kwa WwU	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF; Kamati za Usalama za Kitaifa, Mikoa, Wilaya na Kata; na AZAKi.
Matokeo ya 2: Kuimarishwa kwa upatikanaji wa huduma za afya na vifaa vya WwU				
Ongezeko la kiwango cha uzalishaji wa mafuta kinga	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA.

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
				<u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF; Kamati za Usalama za Kitaifa; Mikoa; Wilaya; Kata; na AZAKi.
Kiwango cha mabadiliko ya bei ya mafuta kinga Kiwango cha upatikanaji wa mafuta wa kinga	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA . <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU. WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya vituo vya matibabu ambavyo vinatoa huduma za uchunguzi wa saratani ya ngozi na uoni hafifu kwa WwU	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya kliniki za tiba zilizoanzishwa	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi;
Idadi ya WwU waliopata msahama wa matibabu na msaada wa kifedha	Fomu ya ufuatiliaji wa huduma ya kila mwezi	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyA.

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
kulingana na mahitaji	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji			<u>Wahusikai wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya mafunzo yaliyotolewa kwa familia za WwU na Jamii	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya WwU wasiokuwa na uwezo waliowezeshwa kadi za bima ya afya	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - OR-TAMISEMI <u>Wahusika wengine:</u> WyA; OWM-KVAU; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya WwU waliopewa bure vifaa kinga na dawa; na Idadi ya WwU waliopata Huduma za bure za matibabu.	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyA. <u>Wahusika wengine</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM;na AZAKi.
Uwepo wa Mkakati wa kuzuia saratani ya ngozi	Ripoti za maendeleo	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine;</u> OR-TAMISEMI; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya taarifa zilizoripotiwa	Rekodi za media	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu.</u>

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
				<u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi; WMJJWM; WyF; Kamati za Usalama za Kitaifa; Mikoa; Wilaya; Kata; na AZAKi.
Kiwango cha mabadiliko ya bei ya mafuta kinga Kiwango cha upatikanaji wa mafuta wa kinga	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA . <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU. WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya vituo vya matibabu ambavyo vinatoa huduma za uchunguzi wa saratani ya ngozi na uoni hafifu kwa WwU	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya kliniki za tiba zilizoanzishwa	Ripoti za tathmini ya usalama	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi;
Idadi ya WwU waliopata msahama wa matibabu na msaada wa kifedha	Fomu ya ufuatiliaji wa huduma ya kila mwezi	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyA.

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
kulingana na mahitaji	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji			<u>Wahusikai wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya mafunzo yaliyotolewa kwa familia za WwU na Jamii	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya WwU wasiokuwa na uwezo waliowezeshwa kadi za bima ya afya	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - OR-TAMISEMI <u>Wahusika wengine:</u> WyA; OWM-KVAU; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya WwU waliopewa bure vifaa kinga na dawa; na Idadi ya WwU waliopata Huduma za bure za matibabu.	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyA. <u>Wahusika wengine</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM;na AZAKi.
Uwepo wa Mkakati wa kuzuia saratani ya ngozi	Ripoti za maendeleo	Kila mwaka	Kila mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> OWM-KVAU. <u>Wahusika wengine;</u> OR-TAMISEMI; WMJJWM na AZAKi.
Idadi ya taarifa zilizoripotiwa	Rekodi za media	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu.</u>

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
na vyombo vya habari				WMJJWM Wahusika wengine – OWM-KVAU; OR-TAMISEMI; WyA; Wizara ya Habari, Mawasilino na Teknolojia ya Habari; na AZAKi.
Idadi ya watoa huduma za afya waliopata mafunzo	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	Mhusika Mkuu WyA Wahusika wengine: OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya kliniki za macho zinazotoa huduma kwa WwU	Ripoti ya Maendeleo	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	Mhusika Mkuu - Wizara ya Afya. Wahusika wengine; OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Matokeo ya 3: Kuimarisha mifumo ya kisheria na kitaasisi ili kulinda haki za WwU				
Idadi ya tafiti zilizofanyika	Ripoti ya utafiti	Kila Mwaka	Kila Mwaka	Mhusika Mkuu – WyKS Wahusika wengine: OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WyF; NBS; AG; Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora; Tume ya

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
na vyombo vya habari				WMJJWM <u>Wahusika wengine</u> – OWM-KVAU; OR-TAMISEMI; WyA; Wizara ya Habari, Mawasilino na Teknolojia ya Habari; na AZAKi.
Idadi ya watoa huduma za afya waliopata mafunzo	Orodha ya washiriki kutoka kwa mwezeshaji	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyA <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Idadi ya kliniki za macho zinazotoa huduma kwa WwU	Ripoti ya Maendeleo	Kila Robo Mwaka	Kila Robo Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> - Wizara ya Afya. <u>Wahusika wengine;</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WMJJWM; na AZAKi.
Matokeo ya 3: Kuimarisha mifumo ya kisheria na kitaasisi ili kulinda haki za WwU				
Idadi ya tafiti zilizofanyika	Ripoti ya utafiti	Kila Mwaka	Kila Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> – WyKS <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WyF; NBS; AG; Tume ya Haki ya Binadamu na Utawala Bora; Tume ya

KIASHIRIA	ZANA ZA KUKUSANYIA TAARIFA	MUDA WA KUTOLEWA	MUDA WA KURIPOTI	MTEKELEZAJI
				Kitaifa la Haki Jinai; Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na Katiba na Sheria; Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora; na AZAKi.
Idadi ya mikataba iliyoridhiwa	Nakala ya Mikataba	Kila Mwaka	Kila Mwaka	<u>Mhusika Mkuu</u> WyKS. <u>Wahusika wengine:</u> OWM - KVAU; Kamati za Bunge za Maendeleo ya Jamii na Katiba na Sheria; Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora; na AZAKi.
Mabadiliko ya Sheria	Marekebisho ya Sheria	Kila Mwaka	Kila Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> WyA. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; WyKS; DPP; na Jeshi la Polisi Tanzania.
Idadi ya vituo vya polisi vilivyoanzishwa	Ripoti za maendeleo	Kila Mwaka	Kila Mwaka	<u>Mhusika Mkuu:</u> Wizara ya Mambo ya Ndani ya Nchi. <u>Wahusika wengine:</u> OR-TAMISEMI; OWM-KVAU; DPP; Jukwaa la Kitaifa la Haki Jinai; Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora; na AZAKi.

Ofisi ya Waziri Mkuu Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu

 Kazi Street, Mji wa Serikali, Mtumba

 S.L.P. 2890 Dodoma, Tanzania

 www.kazi.go.tz
